

Pozsony Ferenc

A NÉPI KULTÚRA REPRESENTÁCIÓJA A SZÉKELYFÖLDI MÚZEUMOK NÉPRAJZI KIÁLLÍTÁSAIBAN

Dolgozatomban előbb röviden felvázolom, hogyan alakult, változott a magyar népi tárgykultúra kutatása és múzeumi reprezentációja. Utána részletesebben bemutatom, hogyan jöttek létre Székelyföldön a falusi világokból származó magyar múzeumi kollekciók, s azokból a rendszerváltozás után milyen alap- és tematikus kiállításokat rendeztek. Harmad-sorban pedig a székelyföldi néprajzi kollekciókból szervezett tárlatok tágabb kontextusát foglalom össze. Azt feltételezem, hogy az etnográfiai kutatások tematikája és szemlélete voltaképp minden korban alapvetően meghatározta a múzeumokban megszervezett tárlatok tartalmát és jellegét.¹

A magyar nép tárgyi kultúrájának kutatása és múzeumi reprezentációja

A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárát elsősorban messzi (pl. obi-ugor, távol-keleti) népek körében gyűjtött tárgyak segítségével alapozták meg, melynek élére 1872-ben nevezték ki Xantus Jánost. A hazai etnográfusok ezt az eseményt tekintik a budapesti Néprajzi Múzeum születésének. Azonban a hazai, falun élő földműves, állattenyésztő és kézműves közösségek tárgyi kultúrájának múzeumokban való összegyűjtése és reprezentációja csak pár évtizeddel később bontakozott ki tudatosabban. A honfoglalás ezeréves évfordulóját megelőző években a legjelentősebb hazai etnográfusok egyre gyakrabban sürgették egy magyar jellegű, hazai állagokkal rendelkező néprajzi múzeum létrehozását is. Kósa László úgy vélte, hogy az etnológiai gyűjtemények létrehozása után voltaképp a hazai iparművészeti és háziipari kiállítások alapozták meg, készítették elő a magyarországi néprajzi tárgyak összegyűjtését, melyek kezdetben a Magyar Királyi Iparművészeti Múzeum 1872-től elkülönített gyűjteményeit gyarapították.²

A bécsi 1873-as és a budapesti 1885-ös kiállítások keretében is mutattak be székely házakat és kézműves foglalkozásokat. Az előbbi tárlat tárgyai az Iparművészeti Múzeum, a második kiállításé pe-

dig a Néprajzi Osztály állományait gyarapították.³ A Millennium tiszteletére felépített néprajzi falut, megfeszített, intenzív terepmunka után, Jankó János tervezte és valósította meg, és lebontása után az abban kiállított tárgyak alapozták meg a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának hazai tárgyalománnyát. A budapesti Városligetben 1896-ban megvalósított Néprajzi Falu keretében összesen 24 házat építettek fel és rendeztek be ideiglenesen, azok közül 12 volt magyar, a többi pedig a történeti Magyarország nemzetiségi arányait, a területén élő etnikumok alapvető kulturális sajátosságait tükrözte. A milleniumi falu ugyanakkor az ország területén élő különböző társadalmi és etnikai csoportok jellegzetes lakáskultúráját, foglalkozását és életmódját is bemutatta.⁴

A fentiekből következik, hogy a magyar nemzeti kultúra kiépítésének hőskorában a hazai néprajzi muzeológiát nem jellemezte sem az etnocentrizmus, sem a kirekesztő nacionalizmus. Pár évvel később Bátty Zsigmond is úgy vélte, hogy a néprajzi múzeumok alapvető funkciója éppen az, hogy átfogó képet nyújtsanak az egész emberiség anyagi műveltségéről, valamint annak organikus fejlődéséről.⁵ Kiemelte, hogy a vidéki múzeumoknak úgy kell bemutatniuk saját területük tárgyi anyagát, hogy segítségükkel kidomborítsák egy adott vidék specifikus néprajzi jellegzetességeit, közvetlen szomszédaitól eltérő „kis kultúrvilágát”.⁶

A Magyar Mezőgazdasági Múzeum alapító okiratát Darányi Ignác földművelésügyi miniszter 1896. június 20-án írta alá. Mivel az agrárium Magyarország gazdasági életében még akkor, a 19. század végén is az egyik legfontosabb ágazat volt, az alapítók úgy vélték, hogy az intézmény legfontosabb célja éppen az, hogy bemutassa a hazai mezőgazdaság fejlődését és történetét, másodsorban pedig innovációs központként fontos szerepet játszik a kortárs vívmányok bemutatásában, meghonosításában és korszerűsítésében. Az ideiglenes kiállítóhely után az intézmény az Alpár Ignác tervei alapján felépített *Vajdahunyadvár*-ba 1907. június 9-én költözött be. A Városligetben

¹ Vö. FEJŐS Zoltán – SZIJÁRTÓ Zsolt 2001.

² KÓSA László 1989, 130.

³ Uo., 130–131.

⁴ JANKÓ János 1989.

⁵ BÁTTY Zsigmond 1906, 5.

⁶ Uo., 8.

létesített múzeum autentikus tárgyak segítségével mutatja be a hazai mezőgazdaság, növénytermesztés és állattenyésztés, erdészet, valamint a vadászat és a halászat fejlődéstörténetét.⁷

A Magyar Királyi Iparművészeti Múzeumot Rómer Flóris és Pulszky Ferenc kezdeményezésére, 1872-ben alapították Budapesten, elsősorban nyugati minták hatására. Székhelyét, a Lechner Ödön és Pártos Gyula által tervezett szecessziós palotát 1896. október 25-én avatták fel a millenniumi ünnepségek záróeseményeként. Az intézmény napjainkban is a hazai és a nemzetközi, régi és kortárs iparművészet, design nemzetközi rangú kiállítóhelye, múzeuma. Kiemeljük, hogy a budapesti Iparművészeti Múzeum a magyar népi díszített tárgykultúra számos jelentős alkotását, csoportját is őrzi, ugyanakkor a huszadik század idején jelentős mértékben hatott más etnográfiai és múzeumi kiállításokra, valamint tudományos kutatásokra és eredményekre is.⁸

A 19–20. század fordulóján, elsősorban a szecessziós művészetszemlélet hatására, az etnográfusok és az értelmiségiek egyre gyakrabban és tudatosabban kezdték gyűjteni a díszített tárgyakat. Azonban a hosszú tizenkilencedik század végén kibontakozott új stílusú népművészetben sokan régi keleti hatásokat, gyökereket véltek felfedezni. Például Huszka József (1854–1934) több évtizeden át foglalkozott a magyar nép díszítőművészetével, formakultúrájával, s azokat elsősorban a keleti magaskultúrák alkotásaival hasonlította össze.⁹ Malonyay Dezső szerkesztésében 1907–1922 között öt kötetben jelent meg *A magyar nép művészete* című monográfia, Kalotaszegen, Székelyföldön, Torockón, Balatonvidéken, Dunántúlon és Palócföldön végzett terepgyűjtés alapján, mely nagyon gazdag illusztrációs anyagot tartalmazott.¹⁰ Kiemeljük, hogy mindkét szerző messzemenően hasznosította a Székely Nemzeti Múzeumban őrzött népművészeti gyűjteményeket. Tehát a korabeli néprajzi kutatások és múzeumi kiállítások szorosan összefonódtak. „Végül is a népi díszítmények századfordulós kultusza jelentékeny többletet hozott a szaktudománynak és a néprajzi muzeológiának.”¹¹

A két világháború közötti korszak tárgyi kutatásait és múzeumi kiállításait Bátky Zsigmond, Györffy István és Viski Károly szemlélete, munkássága határozta meg. Eredményeiket *A magyarság néprajza* című négykötetes monográfiában foglalták össze. Annak első kötetében bemutatták a magyarság táp-

lálkozását, építkezését, bútorzatát, kézművességét és viseletét, a másodikban pedig gazdálkodását, azon belül a gyűjtögetést, halászatot, vadászatot, állattartást, földművelést, teherhordást, közlekedést, jeladást, valamint a díszítőművészetet és a „hagyomány tárgyait”.¹² Kiemeljük, hogy ezek a témák és tárgye gyűjtemesek napjainkig megjelennek, elmaradhatatlanok egy-egy jelentősebb magyar múzeum állandó néprajzi kiállításából.

Gunda Béla 1943–1948 között vezette a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem néprajzi tanszékét. Már itt Erdélyben szorgalmazta, hogy a leíró, pozitívista vizsgálatok után a tárgyak elsődleges és másodlagos funkcióit is szükséges vizsgálni.¹³ Kényszerű távozása után, 1949-től már a Debreceni Egyetem tanára lett, s az ottani néprajzi intézetben tovább közvetítette az eszközvizsgálatok akkor újszerű európai módszerét. Kiemeljük, hogy a második világháború után berendezkedő szocialista propaganda Erdélyben és Magyarországon is hangsúlyosan terjesztette a „dolgozó nép” munkaközpontú fogalmát, képét és kultúráját, így számtalan múzeumi kiállításon megjelentek a falusi gazdálkodás hagyományos munkaeszközei, produktumai és életképei. Balassa Iván az eke és a szántás magyarországi, Dr. Kós Károly pedig erdélyi történetét, tipológiáját, alapvető és rituális funkcióit mutatta be.¹⁴ Megjegyezzük, hogy múzeumi munkásságuk során mindketten számos kiállítást rendeztek a parasztság földműveléséről, állattenyésztéséről, szőlészetéről, a falusi kézműveségről, melyek rendszerint bemutatták a munkafolyamatok alapvető eszközeit és termékeit is.

Fél Edit és Hofer Tamás az 1950-es és az 1960-as években, az erőszakos kolhozosítás árnyékában végezte átányi, monografikus jellegű tárggyűjtését, terepkutatását. A nemzetközi rangú tudósok polgári szemléletük miatt a korabeli tudományos és múzeumi élet peremén dolgoztak, azonban kutatásaik során a teljességre törekedtek, céltudatosan és következetesen igyekeztek az átányi családok szinte teljes tárgyi világát felmérni, regisztrálni, megvizsgálni, majd segítségükkel a helyi közösség egész életének, kultúrájának, társadalomszerkezetének, kapcsolatterendszerének, életmódjának, értékrendjének komplex és szakszerű bemutatására törekedtek.¹⁵

Terepkutatásaik során azt tapasztalták, hogy a faluban élő személyek, családok egész élete voltaképp tárgyakhoz kapcsolódott. A budapesti Néprajzi Múzeum gyűjteményeibe végül is ők összesen 3707 átá-

⁷ BALÁZS György – OROSZI Sándor 1996.

⁸ ÁCS Piroska 1999; PATAKI Judit 2006.

⁹ HUSZKA József 1883; Uő 1885; Uő 1895; Uő 1930.

¹⁰ MALONYAY Dezső 1907–1922.

¹¹ KÓSA László 1989, 144.

¹² BÁTGY Zsigmond – GYÖRFFY István – VISKI Károly 1933–1937.

¹³ GUNDA Béla 1945.

¹⁴ KÓS Károly, Dr. 1947; Uő 1958; BALASSA Iván 1973.

¹⁵ FÉL Edit – HOFER Tamás 2016.

nyi tárgyat soroltak be. A faluból származó objektumok sorában 1235 a gazdálkodáshoz, azok közül 341 a mesterkedéshez, 1329 pedig a háztartáshoz kapcsolódott. A lakáskultúrát 274, a viseleteket pedig 231 tárgy képviselte. Az Átányban akkor összegyűjtött tárgyak fele helyben készült. Habár ennek a páratlan gyűjteménynek állagai 1970-ben lezárultak, kezdeményezői és összeállítói úgy vélték, hogy az átányi tárggyűjtemény segítségével szakszerűen dokumentálható, árnyaltan megrajzolható és bemutatható a faluban élő személyek sajátos életmódja, belső társadalmi rendje a kollektivizálást megelőző években.¹⁶ Ebből a monografikus alap kutatásból született meg 2009-ben a Néprajzi Múzeum kiállítása: *Egy falu az országban – Átány*.

Kiemeljük, hogy mindketten jól átgondolt terep-kutatásokat végeztek az erdélyi Kalotaszegen is, ahol egy nagyon specifikus, reprezentatív és szimbolikus jellegű tárgycsoportot, a házasság előtt álló lányok kelengyéjét vizsgálták és elemezték.¹⁷ Hofer Tamás a múzeumi- és terepmunkája során összegyűjtött szerteágazó tapasztalatait végül is *A tárgyak elmélete* című programadó tanulmányában fogalmazta meg.¹⁸ Abban hangsúlyosan kiemelte, hogy a tárgyak segítségével árnyaltan lehet rekonstruálni egy-egy közösség mindennapjait, egy-egy csoport társadalomszerkezetét.¹⁹ Jelezte azt is, hogy a modern etnológia, szociológia és antropológia jóval kevesebb figyelmet fordított a tárgyak vizsgálatára. Éppen ezért a hazai társdiszciplínák is viszonylag megkésve és kismértékben foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy a tárgyak milyen specifikus helyet foglalnak el gyorsan változó világunkban, hogyan tükrözik egy-egy család, közösség sajátos életmódját és aspirációit.

Hofer Tamás távlatnyitó írásában régészekről kölcsönzött fogalommal (tárgypopuláció) nevezte meg a tárgyak azon összetartozó csoportját, melyek fokozottan tükrözik az egy-egy lokális világon belüli rétegződést, kapcsolatokat, hatalmi struktúrákat és azok folyamatos változását. Határozottan úgy vélte, hogy a tárgy univerzumok, tehát egy-egy embercsoport, közösség teljes tárgyállománya alkalmas arra, hogy segítségükkel bemutassuk és értelmezzük egy-egy közösség sajátos életmódját, értékrendjét, társadalmi presztízsét, státuszát, életstílusát, jövőképét, valamint mindezek folyamatos átalakulását, hordozóik társadalmi és térbeli mobilitását.²⁰

Kósa László alföldi kutatásai során azt tárta fel, hogy egy tanyai gazdaság 1974-ben milyen sajátos eszköztárral és életmóddal rendelkezett.²¹ Bereczki Ibolya, Szabó László és Szabó István is bemutatta, hogy a szolnoki Damjanich János Múzeum gyűjteményeibe milyen karakterisztikus (falusi földműves és kézműves életvilágból származó), szinte teljes tárggyűjtemések kerültek be a második világháborút és a kollektivizálást követő évtizedekben, elsősorban az intézmény gyűjtőterületéről, melyek később mintául szolgáltak arra nézve is, hogyan lehet a tárggyűjtést, a tudományos feldolgozást és annak múzeumi kiállításon való reprezentációját organikus egységben megvalósítani.²²

Dr. Kós Károly hozománylevelekben regisztrált tárgyak segítségével vizsgálta meg a különböző társadalmi csoportok specifikus életmódját, jövőképét a Székelyföldön.²³ Szintén levéltári forrásokra, hagyatéki és vagyoni összeírásokra épültek Benda Gyula elemzése, melyek a dunántúli uradalmi és kisvárosi életformák átalakulását világították meg.²⁴ Granasztói Péter nemrég megjelent kötete inventáriumok segítségével szakszerűen dokumentálva elemzi, hogyan változott Kiskunhalas mezőváros társadalma 1760–1850 között a tárgyi világok tükrében.²⁵ Szőcsné Gazda Enikő pedig hozománylevelek segítségével mutatta be, hogyan változott Háromszéken a különböző társadalmi rétegek, családok életmódja a hosszú tizenkilencedik század idején.²⁶ Kiemeljük, hogy kutatási eredményeit ő is folyamatosan hasznosította a Székely Nemzeti Múzeumban, több általa szervezett kiállítás megtervezésekor.

Paládi-Kovács Attila nemrég emelte ki, hogy a tárgyi vizsgálatok, elemzések és értelmezések legfontosabb intézményei a 20. század második felében is elsősorban a múzeumok voltak szerte Európában. Habár a németországi és az észak-európai szakemberek már az 1960–70-es években nemcsak a tárgypolitikát, hanem az etnográfiai tárgyak és a néprajzi gyűjtemények alapvető funkcióját, szerepét is megkérdőjelezték, mások pedig még az anyagi kultúra elemzését is fölöslegesnek vélték, az elmúlt évtizedek eredményei azt tükrözik, hogy szerte a nagyvilágban van igény a különböző korok tárgyi kultúrájának múzeumi bemutatására, melyek nem csak az emlékeztetést, hanem az emberi univerzum mélyebb megértését teszik lehetővé.²⁷ Véleményét azzal is alátá-

¹⁶ FÉL Edit – HOFER Tamás 1997; Uő 2016; SELMECZI KOVÁCS Attila 2000, 451–445.

¹⁷ FÉL Edit – HOFER Tamás 1969.

¹⁸ HOFER Tamás 1983.

¹⁹ Uo., 39.

²⁰ Uo., 58–60.

²¹ KÓSA László 1980, 399–424.

²² BEREZKI Ibolya 1977; SZABÓ László 1989, 187–208; SZABÓ István 2002.

²³ KÓS Károly, Dr. 1977a; Uő 1977b; Uő 1978.

²⁴ BENDA Gyula 2005; Uő 2008.

²⁵ GRANASZTÓI Péter 2010.

²⁶ SZŐCSNÉ GAZDA Enikő 2015.

²⁷ Lásd <http://utkozben.neprajz.hu/?p=288> (letöltve: 2021.07.05.).

masztotta, hogy Arjun Appadurai *The Social Life of Things*, 1986-ban Cambridgeben megjelent kötete szerte a világon nagy sikert aratott.²⁸ Paládi-Kovács Attila úgy vélte, hogy a tárgyszociológiai elemzések Magyarországon viszonylag korán kibontakoztak, elsősorban Fél Editnek és Hofer Tamásnak köszönhetően. „Úgy gondolom, hogy a korábban domináns tárgytörténeti és a később kibontakozó tárgyszociológiai irányzat, a kétféle megközelítés és szempontrendszer jól kiegészíti egymást, egymással komplementernek tekinthető.”²⁹

A magyar szociológusok közül Hernádi Miklós foglalta össze magvasan, hogy a tárgyak milyen társadalmi meghatározottsággal rendelkeznek, milyen szerepet játszanak az intimizálásban, az otthonos tér kialakításában, a társadalmi rang, státusz, aspiráció tükrözésében, a mindennapi és az ünnepi fogyasztásban, különböző vallásos és profán szertartásokban. Továbbá használat közben milyen alapvető funkcióikkal és jelentésekkel gazdagodnak, tulajdonosaik pedig hogyan viszonyulnak az eredeti változatokhoz vagy a másolatokhoz, értékükhöz, továbbá a giccs tárgyakhoz, s egy-egy tárgynak milyen pályafutása van az egyén vagy családja életében?³⁰ A rendszerváltozást megelőző magyarországi jelenkutatások azt emelték ki, hogy a tárgyak alapvető életmódokat és mintákat tükröznek, miközben az időélmény, jövőkép, családi élet, lakáskultúra és lakberendezés, valamint a kommunikációs eszközök és modellek gyökeresen megváltoztak a magyar falvakban.³¹

A funkcionalizmus és a strukturalizmus után a szemiotika is hatott a magyar néprajztudomány és muzeológia alakulására.³² Gazda Klára több évtizedes terepmunka és múzeumi kiállításszervezés után foglalkozott a díszített tárgyak ornamentikájával, rituális kontextusaival, szimbolikus tartalmaival, jelképeivel és jelentéseivel.³³ Ugyanő a Székely Nemzeti Múzeumban szervezett alapkiállításában elméleti eredményeit a gyakorlatban, kiállításainak keretében meg is valósította. Berta Péter kutatásai tárták fel, hogy a 17–18. századi erdélyi ötvösmunkák, kelyhek milyen specifikus szerepet játszanak az erdélyi gábor cigányok rítusaiban, egy-egy család presztízsének megtartásában vagy növelésében.³⁴ Szuhay Péternek a különböző roma közösségekben végzett terepmunkáiból páratlan kollekció jött létre a budapesti Néprajzi Múzeumban, melyekből több korszerű kiállítást is szervezett.³⁵

A magyar folklorisztikában már a 20. század közepétől meghatározó irányzat volt az életrajzi módszer, melynek során a kutatók elemzéseikben fokozatosan eljutottak az arctalan paraszti közösségektől és néptől az egyén, a speciális tudással, képességekkel rendelkező egyéniségek, alkotók vizsgálatához.³⁶ Dr. Kós Károly kismonográfiát szentelt a Vargyason élő bútorfestő Sütő család 20. század közepén alkotó tagjainak bemutatására.³⁷ Azóta a vargyasi családi házban állandó kiállítást rendeztek be, a látogatók az emlékház udvarán egy olyan kopjafát is megtekinthetnek, melynek felületére a család leghíresebb festőasztalosainak nevét, születési és elhalálozási évét időrendben, családfaszerűen kifaragták. Kiemeljük, hogy Banner Zoltán az erdélyi falusi tárgyalgatókról készített összegezést.³⁸ Megjegyezzük, hogy a falusi tájházak működtetői számos esetben egy-egy helyi tárgyalgató, egyéniség tevékenységét is bemutatják. A zabolai Csángó Néprajzi Múzeumban pedig a gorzafalvi Domokos Ilona, messze földön ismert csángó magyar szövőasszony életvilágát, eszközeit és termékeit mutatják be eredeti tárgyak és dokumentumértékű fényképek segítségével. Ugyanott kiállították az egyik leghíresebb gorzafalvi csángó fazekas, Gábor Mundi műhelyét, eszközeit és termékeit is, mert a látogatók jelentős része igényli, hogy a kézműves kiállítások sajátos eszközökkel (filmekkel, képekkel, eszközökkel, termékekkel) egy-egy konkrét tárgyalgató életvilágát, otthonát, élettörténetét is bemutassák.

Az erőszakos kolhozosítás, migráció és urbanizáció falun élő családokra gyakorolt hatásait a Bodrogi Tibor által vezetett, 1971–1974-es, Varsányban szervezett kutatások tárták fel.³⁹ Az 1978-ban megjelent kötet tanulmányai voltaképpen azt mutatták be, hogy a kollektizálást követő évtizedben hogyan alakult át a falusi családok szerkezete, háztartásszervezete, viseletkultúrája, tárgyalgatómánya, kapcsolatrendszere, időhasználata, hitélete, alapvető életmódja és életstratégiája. Ezt a jelenkutatást az MTA Néprajzi Kutatóintézetének munkatársai 2001–2004 között újra megismételték, hogy feltárják és értelmezzék, milyen változások történtek az utóbbi három évtizedben a Nógrád megyei palóc falu gazdasági életében, kommunikációs rendszerében, értékrendjében, valamint a helybéli cigány népesség életmódjában.⁴⁰ Érdekes, hogy a magyar muzeológia ezeket a jelenségeket elsősorban a rendszerváltozás

²⁸ APPADURAI, Arjun 1986.

²⁹ Lásd <http://utkozben.neprajz.hu/?p=288> (letöltve: 2021.07.05.).

³⁰ HERNÁDI Miklós 1982.

³¹ HOPPÁL Mihály – SZECSKÓ Tamás 1984.

³² PÉNTÉK János 1979; GRÁFIK Imre – VOIGT Vilmos 1981; GRÁFIK Imre 1992; Uő 1995; PÓCS Éva 2008.

³³ GAZDA Klára 2008.

³⁴ BERTA Péter 2014.

³⁵ SZUHAY Péter 2006.

³⁶ POZSONY Ferenc 2007.

³⁷ KÓS Károly, Dr. 1972.

³⁸ BANNER Zoltán 1972.

³⁹ BODROGI Tibor 1978.

⁴⁰ Lásd SÁRKÁNY MIHÁLY 2006.

után szervezett tematikus kiállítások keretében tükrözte és reprezentálta.

Fejős Zoltán szerint a Magyarországon végzett *jelenkutatások* és az azokkal párhuzamosan végzett múzeumi tárggyűjtések legtöbbször a *történeti* jellegű vizsgálódások sorába illeszkedtek, mivel a jelent egy folyamatosan zajló változás organikus részének, időszakának tekintették. A jelenkutatások keretében pedig sokan azt vizsgálták, hogy a szocialista közelmúltban az erőszakos eszközökkel megszervezett kollektívizálás milyen hatásokat, változásokat gyakorolt a falun élők életmódjára és stratégiáira. Azonban nem dokumentálták és nem gyűjtötték eléggé rendszeresen a szocialista korszak mindennapjaiban használt jellegzetes munkaeszközöket vagy specifikus tárgyakat. A jelenkutatások – Fejős Zoltán szerint – azt is feltárhatják, hogy a szocialista érában befelé milyen finoman átrendeződtek a helyi társadalmak, s a különböző csoportok vagy egyének akkor milyen sajátos kultúrával éltek, de legtöbbször elmaradt ezeknek a folyamatoknak a korabeli tipikus tárgyakkal való dokumentálása, múzeumi gyűjtése is.⁴¹

Az 1989-es kelet-európai rendszerváltás gyökeresen átrendezte nemcsak a térségben élők megszokott életmódját, hanem azonosságtudatát is. Nem véletlen tehát, hogy az események sodrában egyre többen kezdtek foglalkozni az egyéni, a közösségi és a nemzeti identitással. Hofer Tamás szerteágazó kutatási programot kezdeményezett azzal kapcsolatban, hogy a falusi közösségek sajátos szellemi és tárgyi javai milyen jelképes üzenetekkel, jelentésekkel gyarapodtak, milyen szerepet játszottak a nemzeti kultúrák, identitások megalkotásában és reprezentációjában.⁴² Számos tanulmány pedig arra mutatott rá, hogy a korábban falusi környezetben, organikusan élő tárgyak más, organizált kontextusokban az etnikai, felekezeti, társadalmi, lokális, nemzeti identitás hordozói lehetnek.⁴³

Miközben a kelet-európai államok fokozatosan integrálódtak a különböző európai rendszerekbe, gyökeresen átrendeződött a saját nemzeti kultúrájukhoz, hagyományaikhoz kötődő viszonyulásuk is. Térségünk legtöbb országában fokozódott a sajátos, regionális, nemzeti identitást hordozó, reprezentáló javak iránti figyelem és érdeklődés. Magyarországon belül pedig megváltozott a korábbi hagyományok, kulturális elemek Nyugat és Kelet közötti elhelyezé-

se. Voltaképpen ezt a kérdést kontextualizálta és reprezentálta a budapesti Néprajzi Múzeum újszerű kiállítás, konferencia és tanulmánykötet segítségével.⁴⁴

A magyarországi szabadtéri néprajzi múzeumok (pl. Szentendrén, Ópusztaszeren, Sóstón, Szennán, Tihanyban, Zalaegerszezen stb.) és a falusi tájházak a legtöbbször már az 1989-es rendszerváltozás előtt hatékonyan megvalósították egy-egy család, egyén sajátos életmódjának, életstílusának, életstratégiájának, valamint státuszának adekvát reprezentációját, elsősorban különböző tárgyak és együttesek segítségével.⁴⁵ Ugyanakkor arra is számos példát kínáltak, hogy az egyes objektumok a különböző nemzedékek életében milyen specifikus életutakat jártak be. Szintén a skanzenekben folyó alapvető kutatások, kiállítás-tervezések során valósult meg legkorszerűbb formában a falusi életmódokban, valamint a gasztronómiai, higiéniai és alváskultúrában bekövetkezett 20. századi gyökeres változások szakszerű bemutatása és reprezentációja.⁴⁶ A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban megrendezett, falusi életmódokat és azoknak változásait bemutató tárlatok elméleti, módszertani tapasztalatait előbb Cseri Miklós foglalta össze.⁴⁷ Kemecsi Lajos szintén a hazai és a külföldi skanzenekben szerzett tapasztalatai alapján közölt tanulmánykötetet a szabadtéri néprajzi múzeumok korszerű stratégiáiról, az életmódtörténet, a vasútépítést követő polgárosodás, valamint a tárgytörténet modern módszerekkel megvalósuló vizsgálatáról és múzeumi bemutatásáról.⁴⁸

Sári Zsolt előbb 2011-ben szervezett nagyobb szabású, interaktív, korszerű tematikus kiállítást a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban *A vasút fénykora. A vidék modernizációja* címmel, melynek keretében azt reprezentálta, hogy a vasúti rendszer kiépítése milyen alapvető változásokat eredményezett a vidéken élők életében, s az új közlekedési eszköz hogyan terjesztette el a polgári, urbanus élet- és kulturális javakat, mintákat.⁴⁹ Pár évvel később egy több éven át tartó európai, nemzetközi program keretében végzett kutatás eredményeit mutatta be *A bárányok nem hallgatnak. A juhtartás és a pásztorélet európai öröksége* című igencsak korszerű kiállítás segítségével. A nemzetközi együttműködésből megszületett tárlat az európai juhtartás szokásait, tárgyi világát, hétköznapijait és ünnepeit mutatta be interaktív módon.⁵⁰ Megjegyezzük, hogy a legjelen-

⁴¹ FEJŐS Zoltán 2017, 26–29.

⁴² HOFER Tamás 1989; Uő 1991; SELMECZI KOVÁCS Artlla 2001.

⁴³ POZSONY Ferenc 2009; Uő 2011; Uő 2018.

⁴⁴ HOFER Tamás 1996.

⁴⁵ BERECSKI Ibolya – SZABLYÁR Péter 2012; BERECSKI Ibolya 2013.

⁴⁶ CSILLÉRY Klára 1972; Uő 1982; CSERI Miklós – FÜZES Endre 1997; ZENTAI Tünde 2002.

⁴⁷ CSERI Miklós 2009.

⁴⁸ KEMECSI Lajos 2020.

⁴⁹ SÁRI Zsolt 2011.

⁵⁰ SÁRI Zsolt 2014.

több európai juhtartó régiók sorából csak az erdélyi Kárpátokban élő nagyon specifikus juhászat bemutatója maradt ki a kutatásból és a tárlatból.

Az első világháború 100. évfordulóján a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum és a Debreceni Egyetem Néprajzi Intézete nagyobb szabású közös kutatási programot kezdeményezett, melynek eredményeként több kiváló konferencia, tárlat és tanulmánykötet is megszületett.⁵¹ Nagyné Batári Zsuzsanna 2014 karácsonyán a Skanzenben újszerű tárlatot szervezett *Ajándék a frontról* címmel, melynek keretében az első, fronton eltöltött karácsonyi ünnep emlékeit, a feldíszített fát, annak jellegzetes díszait, a hazaküldött színes képeslapokat mutatta be. A kiállítás ugyanakkor azt is dokumentálta, hogy mindez milyen szerepet játszott az osztrák és a német urbánus hagyományokban már korábban meglévő, népszerű karácsonyfa és ajándékozás szélesebb körű hazai elterjedésében.⁵² Bereczki Ibolya 2017-ben szintén nagy sikerű tárlatot szervezett *Üzenet a frontról* címmel, mely azt mutatta be katonalevelek, tárgyak, dokumentumértékű képek segítségével, hogy egy orbaiszéki földműves legény tüzér és családja életében milyen gyökeres változásokat eredményezett az első világháború.⁵³

Gazda Klára több évtizedes terep- és múzeumi munkájának tapasztalatait a következőképpen foglalta össze: „A múzeumi megőrzés révén a tárgyak *meta-morfózison* mennek át: eredeti eszközfunkciójukat elveszítik, és helyette múzeumi formációs folyamatok tárgyaivá válnak: sokoldalúan dokumentálják, őrzik, kiállítják, a nevelés és szórakoztatás eszközeivé teszik őket.”⁵⁴

Fejős Zoltán egy külön tanulmánykötetében foglalkozott a néprajzi múzeumok szerepének folyamatos változásával, az ott őrzött tárgyi kollekciók tudományelméleti meghatározásával, reprezentációs lehetőségeivel, időbeli vonatkozásaival, a múzeumok és a turizmus, a kiállítások és az átmeneti rítusok kapcsolatával, valamint a népi kultúra örökségiesítésével.⁵⁵ A múzeumba bekerült tárgyak sajátos funkcióit, szerepét, jelentéseit magvasan így fogalmazta meg: „A múzeum az a nagy fordítógép, amely az eredeti körülmények közül kiemelt tárgyat valami mássá változtatja. Elsősorban megőrzi, így valami elmúlt, valami idegen világ emlékeként tartja fenn, sőt rendre úgy teszi ismét hozzáférhetővé, hogy újabb és újabb jelentésekkel ruházza föl. A tudományos feldolgozás-

sal és a kiállításoknak köszönhetően új összefüggések tárulnak föl, amelyek azonban olyannyira változékonyak lehetnek, hogy a múzeumi tevékenység tárgyát is jelentősen alakítani tudják. A néprajzi múzeumok mai szerepe a korszakok és az eltérő társadalmi rétegek közötti többszörös fordításban, az ismeretlen vagy a túlzottan közeli tolmácsolásában teljesedik be, ennek révén a társadalom mozgásáról, önmagunkról is képet alkothatunk.”⁵⁶

Újabb tanulmánykötetében hangsúlyosan foglalkozott a múzeumi munka és az etnográfiai kutatás sajátos kapcsolatával, a posztmodern jelenkutatás múzeumi vetületeivel és lehetőségeivel, az intézményekben őrzött tárgyi állagok digitalizációjával, örökségiesítésben játszott szerepével, valamint a posztmodern korszak gyűjtési modelljeivel.⁵⁷ Kiemelte, hogy az utóbbi évtizedekben szerte a nagyvilágban gyökeresen új irányzatok jelentek meg az anyagi kultúra vizsgálatában, s a technológiával, dizájnnal, fogyasztásmérettel foglalkozó stúdiókat elsősorban az „anyagiság” kategóriája váltotta fel.⁵⁸ Továbbá kihangsúlyozta, hogy a legújabb tárgyleletek és a múzeumok jelenkori társadalmi szerepének összekapcsolásából szerte a nagyvilágban figyelemre méltó, újszerű eredmények születtek meg.⁵⁹ Megjegyezte: miközben a kultúra és társadalomtörténet művelőinek figyelme posztmodern korunkban a világ materiális vetületei felé is fordult, a jelentősebb tárgyi kollekciókkal rendelkező kultúrtörténeti és etnográfiai múzeumok elbizonytalanodtak, amikor korábbi, saját állományaik segítségével szándékoztak korszerű üzeneteket megfogalmazni és közvetíteni. Sok intézményben pedig a tárgyak már nem főszereplői egy-egy kiállításnak, mivel a tárlatok rendezői leginkább „az élmény elsőbbségét hangsúlyozzák, s a múzeumot inkább tekintik érzelmek helyének, mint tárgyak gyűjteményének.”⁶⁰

A felgyorsult idő elsősorban a posztmodern társadalmak, emberek alapvető problémája. Megjegyezzük, hogy a magyar szokáskutatók már korábban is feltárták, hogy az átmeneti rítusok, rendszerint szimbolikus jelentésű tárgyak segítségével, az objektumok korábbi rendjének átalakításával, eltörésével árnyaltan jelzik, hogy milyen alapvető változás következett be egy-egy család, egyén életében, annak státuszában, s hogy az ideiglenes káosz után milyen más, új időszak kezdődik.⁶¹ Érdekes, hogy a magyar néprajztudomány legkiválóbb kutatói éppen a má-

⁵¹ KAVECSÁNSZKI Máté – KEMÉNYFI Róbert 2020; KLOSKA Tamás 2020.

⁵² NAGYNÉ BATÁRI Zsuzsanna 2014.

⁵³ BERECSKI Ibolya – POZSONY Ferenc 2016.

⁵⁴ GAZDA Klára 2008, 17.

⁵⁵ FEJŐS Zoltán 2003.

⁵⁶ Uo. Összefoglaló a hátulsó borítón.

⁵⁷ FEJŐS Zoltán 2017.

⁵⁸ Uo., 15.

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ FEJŐS Zoltán 2017, 15–16.

⁶¹ PÓCS Éva 2002, 144; POZSONY Ferenc 2006, 136–138.

sodik és a harmadik évezred fordulóján kezdtek foglalkozni behatódóbban az idő kategória természetével, működésével. Pócs Éva mutatta be, hogy a magyar földműves és állattartó falusi lakosság milyen sajátos időszemlélettel és időhasználattal rendelkezett, s az miként reprezentálódott annak hagyományos kultúrájában.⁶² Nem véletlen, hogy Fejős Zoltán éppen az ezredforduló alkalmával, 2000-ben rendezte meg a budapesti Néprajzi Múzeum *Időképek* című, korszerű és nagy sikerű kiállítását.⁶³

Az utóbbi években számos szakmai rendezvény, kiadvány foglalkozott a néprajzi múzeumok korszerűsítésével, új funkcióinak, szerepének megfogalmazásával, szélesebb társadalmi csoportok felé való nyitásával, látogatóival kialakított kapcsolatának átrendezésével, nyitottabb intézménnyé való alakításával.⁶⁴ Az alapvetően problematizáló és kritikai szemlélet segítségével voltaképpen a városligeti új székhelyére csakhamar beköltöző Néprajzi Múzeum tervezett kiállításainak koncepcióját, szakmai jövőjét segítették körvonalazni.⁶⁵

A székelyföldi múzeumi gyűjtemények kialakulása

Az 1989-es romániai rendszerváltozás után eltelt három évtized alatt az erdélyi, azon belül a székelyföldi néprajzi kiállítások rendezői és tervezői számos tematikai, módszertani és szemléletbeli újítást honosítottak meg. Legtöbbször arra törekedtek, hogy korszerű üzeneteket fogalmazzanak meg, közvetítsenek meglévő gyűjteményeik segítségével.

Ahhoz, hogy eredményesen bemutassuk ezeket az új törekvéseket és megvalósításokat, röviden felvázoljuk, hogy a meglévő néprajzi, múzeumi kollekciók milyen kulturális, társadalmi és politikai kontextusokban, körülmények között jöttek létre, s időben hogyan változtak.

Az első részleges nyilvánosságú gyűjtemények ebben a régióban elsősorban a 18. századi kollégiumokban (pl. Nagyenyeden, Székelyudvarhelyen) jöttek létre. Az erdélyi arisztokrácia tagjai (Batthyány Ignác, Samuel von Brukenthal, Teleki Sámuel) a 18–19. századok fordulóján jelentős könyvtári, szépművészeti és természettudományi kollekciókat hoztak létre Gyulafehérváron, Marosvásárhelyen és Nagyszebenben. Egy Erdély múltját és szellemi örökségét bemutató múzeum megalapítását Gróf Kemény József (1795–1855) kezdeményezte, aki végül 1842-ben felaján-

lotta saját könyv-, okirat- és ásványgyűjteményét az intézmény létrehozására. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület már alapításától, 1859-től kezdődően nagy hangsúlyt fektetett az erdélyi múlt, kultúra kiemelkedő értékeivel kapcsolatos gyűjtemények kialakítására és fejlesztésére. A következő évben Erdély Múzeuma gróf Mikó Imre kolozsvári villájában kezdte meg működését, mely csakhamar gazdag és változatos történelmi, numizmatikai, könyvtári, levéltári és természetrajzi állagokkal gyarapodott.⁶⁶ Kiemeljük, hogy a felsorolt kezdeményezések voltaképp a polgári magyar nemzeti kultúra megszerkesztésének hőskorában jelentkeztek, állagaik és kiállításuk az akkori elit réteg kultúra-, társadalom- és nemzetszemléletét tükrözték.⁶⁷

Özveggy Cserey Jánosné Zathureczky Emília a háromszéki Imecsfalván lévő kúriájában alakított ki nyilvános gyűjteményt már 1875-től, majd azt 1877-ben ajánlotta fel a Székely Nemzeti Múzeum létesítésére. Az intézmény első őrre 1881-ig Vasady Nagy Gyula volt, majd őt Nagy Géza követte 1881–1889 között. Az értékes gyűjteményt 1879-ben Sepsiszentgyörgyre költöztették, s az alapítványi tulajdonba került kollekciónak előbb a Székely Mikó Kollégium épületében biztosítottak helyet. Mivel az intézmény állagai látványosan gyarapodtak, csakhamar saját hajlékra volt szükség. Kós Károly tervei alapján, 1911–1913-ban építették fel a múzeum saját tulajdonú épületcsoportját.⁶⁸ A gyűjtemény alapításának hőskorában Csereyné leginkább ismerőseinek köréből gyűjtött, elsősorban nemesi életmódhoz kötődő tárgyakat, azonban a korabeli leltárkönyvek tanúsága szerint, pár hétköznapi tárgy már akkor is bekerült a kollekcióba. Az intézmény számára etnográfiai tárgyakat Nagy Géza kezdett nagyobb számban gyűjteni a korabeli világkiállítások és regionális tárlatok hatására. Majd László Ferenc a 20. század első két évtizedében mindennapi tárgyakat is beszerzett székely falvakból a múzeum számára. Például egy torjai esztergályos mester összes késztermékét megvásárolta.⁶⁹

Az 1867-es kiegyezés után elsősorban innovációs központként létesítették a budapesti Technológiai Iparmúzeumot, melynek hajlékát Hauszmann Alajos tervei alapján emelték 1887–1889 között. Annak mintájára Erdélyben két hasonló intézmény is megszületett. A Székely Mívelődési és Közgazdasági Egylet már alapításától, 1874-től kezdődően a régió gazdasági és kulturális felemelkedésének előmozdítá-

⁶² PÓCS Éva 2002.

⁶³ FEJŐS Zoltán – LACKNER Mónika – WILHELM Gábor 2001.

⁶⁴ VÁSÁRHELYI Tamás 2009.

⁶⁵ FOSTER, Hannah Daisy et al. 2018.

⁶⁶ POZSONY Ferenc 2004.

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ BOÉR Hunor 2007, 21–22.

⁶⁹ BOÉR Hunor 2002.

sát szorgalmazta. Ezért kezdeményezte a Székelyföldi Iparmúzeum megalapítását Marosvásárhelyen, melynek épületét, 1890–1893 között, Kiss István tervei alapján emelték. Első állandó kiállításait 1886-ban nyitották meg, azoknak keretében pedig elsősorban a vidék kézműves életének eszközeit és hagyományos portékáit mutatták be, népszerűsítve a székely falvak és mezővárosok jellegzetes termékeit. Mivel a múzeumot 1904-ben a magyar kincstárnak adományozták, az 1920-as impériumváltás után Nagyrománia tulajdonába került, értékes és változatos állagai fokozatosan szétszóródtak.⁷⁰

Szintén a modernizáció elősegítésére alapították Kolozsvárt 1884-ben az Állami Ipari Szakiskolát, melynek hajlékát 1898-ban Pákei Lajos tervei alapján építették fel. Ugyanott kapott székhelyet az I. Ferenc József Iparmúzeum is, melynek szintén Pákei tervei alapján, 1904-ben egy új épületet emeltek a Malom utca másik oldalán. A múzeum, a gazdag technológiai gyűjtemény mellett, változatos hazai és külföldi, nyugati és keleti iparművészeti, valamint erdélyi néprajzi tárgyakat is tartalmazott. Az impériumváltás előtt 459 szőnyeget, 367 bútort, 564 agyag- és majolika-, 370 fém-, 90 porcelán-, 300 fa-, számos bőr-, üveg- és kő-, valamint 556 hímzett és szőtt tárgyat tartottak nyilván az intézményben.⁷¹ Mivel a múzeum épületét 1920 után elkobozták, és más célra rendezték be, gyűjteményei szétszóródtak, különböző kolozsvári múzeumokban rejtőznek, ritkán láthatók nyilvános tárlatokon.

Herrmann Antal 1898-tól kezdődően kezdte néprajzi előadásait a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen. Oktatói tevékenysége mellett nagy szerepe volt abban, hogy a kincses városban 1902-ben Mátyás király szülőházában megnyitották az Erdélyi Kárpát-Egyesület honismereti és néprajzi múzeumát. Az intézmény már indulásakor szerteágazó történeti és fürdőügyi kollekciókkal is rendelkezett. Néprajzi gyűjteménye elsősorban szöttesekből és varrottasokból, a fonás-szövés szerszámaiból, a népi fazekasság termékeiből, az ősfoglalkozások (pl. halászat, vadászat és pásztorkodás) szerszámaiból, valamint a földművelés eszközanyagából állt. A néprajzi tárlatokat előbb Jankó János, majd Semayer Vilibáld rendezte. Az állandó kiállítás keretében egy kalotaszegi tisztaszobát és egy konyhát is bemutattak.⁷² Kollektói napjainkban különböző kolozsvári múzeumokban vannak elhelyezve, néprajzi jellegű tárgyállományának nagyobb része a kolozsvári Erdélyi Néprajzi Múzeumba került.

Az első világháborút követő impériumváltás elsősorban a vegyes, állami/vármegyei/egyesületi tulajdonú múzeumok életében hozott gyökeres változást. Vezetőiket, testületeiket lecserélték vagy azokban román többséget alakítottak ki. A Román Királyság kevésbé támogatta a korábban létrehozott magyar intézményeket, de a jelentős és rangos néprajzi kollekciókkal is rendelkező, alapítványi tulajdonban lévő Székely Nemzeti Múzeum elkerülte az államosítást, ami nagyrészt László Ferenc hazai és külföldi szakmai kapcsolatrendszerének, valamint tudományos presztízsének volt köszönhető. A két világháború között László Ferenc (1901–1925) és Csutak Vilmos (1908–1936) nagy szakértelemmel irányította a múzeum működését, melynek tudományos kutatásaira, kiállításaira és publikációira felfigyeltek nemcsak a magyar, hanem a román és az európai szakemberek is. Herepei János 1938-tól került a múzeum élére.⁷³ A második világháború végén a nagy múltú intézmény legértékesebb kollekcióit, kézíratait, műkinccseit, budapesti utasításra, menekíteni próbálták, és a kiválogatott anyagokat ládákba rakták, majd részben evakuálták. Mivel a szállítmányt Zalaegerszeg vasútállomásán 1945. március 29-én bombatámadás érte, a múzeum evakuálásra kiválasztott tárgyainak több mint fele elpusztult vagy nyoma veszett.⁷⁴

A székelyföldi kisvárosokban (Csíkszeredában, Kézdivásárhelyen, Székelyudvarhelyen) élő magyar értelmiségiek a két világháború között olyan helyi és vidéki múzeumok létesítését kezdeményezték, melyek gazdag néprajzi és helytörténeti állagokkal rendelkeztek. Kiemeljük, hogy Haáz Ferenc Rezső a székelyudvarhelyi református kollégium korábbi kollekcióiból 1921-ben érdeklődők által látogatható, állandó kiállítást szervezett, melyet 1928-ban újabb tárgyakkal bővített. Gyűjteményének segítségével elősegítette, szorgalmazta, hogy a tanítóképzős diákok elsajátítsák a székely bútorfestés és hímzés hagyományos technikáit, valamint ornamentikáit.⁷⁵

Szőcs János kutatásaiból ismerjük, hogy egy csíki székely múzeum alapításának gondolatát és tervét a vidéken élő egyházi és világi értelmiségiek már a 19. század utolsó évtizedében megfogalmazták.⁷⁶ Domokos Pál Péter a csíkszeredai Római Katolikus Főgimnázium épületében 1929-ben, Orbán Balázs születésének századik évfordulóján rendezte meg a Csíki Székely Népművészeti Kiállítást, melyet a vidék lelkesen felkarolt és támogatott. A Venczel József által szerkesztett, *Vigyázz!* című kézíratos diáklap örököltette meg, hogy az akkor összegyűjtött 10 000 néprajzi tárgyat és nép-

⁷⁰ BÓNIS Johanna 2003, 7–85.

⁷¹ GAAL György 2013; MURÁDIN Jenő 2015; SZÉKELY Miklós 2017.

⁷² SEMAYER Vilibáld 1902, 80–84.

⁷³ BOÉR Hunor 2002; Uő 2007, 34–93.

⁷⁴ BOÉR Hunor 2007, 21–22, 34–93, 103.

⁷⁵ HAÁZ Ferenc 1935.

⁷⁶ SZŐCS János 2001, 56–58.

művészeti alkotást a főgimnázium 50 méteres folyosóján és 4 termében állították ki. A következő évben már Nagy Imrével és Vámszer Gézával együtt újabb nagyszabású székely népművészeti és egyházművészeti tárlatot rendezett Csíksomlyón, a régi tanítóképzőben, a pünkösdi búcsú alkalmával. Az akkor összegyűjtött és kiállított 140 nagyon értékes egyháztörténeti, képzőművészeti és néprajzi tárggyal voltaképp megalapozták *A Csíki Székely Múzeumot*, melynek állagai a következő években is látványosan tovább gyarapodtak, azokat ideiglenesen a helybeli római katolikus gimnázium termeiben és padlásterében helyezték el. Az alapítók között csakhamar nézeteltérés alakult ki, hogy a jelentős tárgyi gyűjteményt Csíksomlyón vagy a csíkszeredai főgimnáziumban állítják ki. A helyzetet még az is színezte, hogy közben felmerült az a kérdés is, hogy az intézmény a Székely Nemzeti Múzeum fiókrészlegévé váljon-e vagy maradjon önálló. Mivel Domokos Pál Péter 1930–1933 között Kézdivásárhelyen tanított, utána 1933–1936 között Gyergyóalfaluban volt kántor, majd onnan 1936-ban Kolozsvárra távozott, hiányában elakadt a csíki múzeum gyarapításának és intézményesítésének folytatása. A Magyar Párt csíki választmányának beszámolójából ismerjük, hogy 1937-ben összesen 310 tárgy volt beletárolva, de az alapítást követő adományokat akkor még nem vették nyilvántartásba, s az egészet két szobában zsúfolták össze.⁷⁷

Balázs Márton kézdivásárhelyi igazgató-tanár a 19–20. századok fordulóján végzett szerteágazó gyűjtőmunkát Felsőháromszéken, azonban értékes népművészeti kollekciói rendre szétszóródtak, kiállítási és raktári tér hiányában azokat különböző erdélyi és magyarországi intézményeknek vagy magánszemélyeknek adományozta.⁷⁸ Gyűjtőmunkáját Dienes Ödön művelt ügyvéd folytatta, aki 1922-ben kezdeményezte egy helytörténeti múzeum alapítását. A kézdivásárhelyi Kaszinó tagjaival együtt 1932–1933 között látogatható állandó kiállítást szervezett az Erzsébet Árvaleány-nevelő Intézetben. A kollekciók gyarapítását 1936-tól Dienes Jenő folytatta tovább, de állandó, saját épület hiányában a kézdivásárhelyi várostörténeti gyűjtemény a második világháború forgatagában szétszóródott, elkallódott.⁷⁹

A szovjet mintára berendezkedett új román vezetés a második világháborút követő sztálinista korszakban a nemzeti kisebbségek tudatos eltüntetésére, asszimilációjára törekedett. Éppen ezért az erdélyi magyar múltat, kulturális örökséget dokumentáló önálló múzeumi gyűjtemények sehogy sem illeszkedtek bele a nacionalista, totalitárius hatalom egyneműsítő el-

képzeléseibe. Erőszakos eszközökkel rendre megszüntették azokat a közületeket (pl. EME, EKE, EMKE), melyek korábban jelentős magyar tárgyi, levéltári, könyvtári állagokkal rendelkeztek, gyűjteményeiket elkobozták és román állami tulajdonba sorolták.

A változásokat jól tükrözi a marosvásárhelyi néprajzi múzeum megszületése és alakulása. Ebben a Maros parti városban a bukaresti hatalom 1921-ben Aurel Filimont (1891–1946) bízta meg egy állandó népművészeti kiállítás megszervezésével, melyre a szecessziós kultúrpalotában került sor. A kolozsvári néprajzi iskola hatására a két világháború közötti korszakban a kezdeményező intenzív gyűjtőmunkát végzett a vidéken. Vezetésével a kultúrpalotában 1934-ben megnyitotta kapuit a régészeti és az etnográfiai múzeum. Az alapító úgy vélte, hogy etnográfiai tárgyak segítségével lehet legjobban reprezentálni a román nép jellegzetes kultúráját és nemzeti identitását. A két világháború között létesített gyűjtemény a második világháborút követő évtizedekben további tájegységek (Mezőség, Küküllő-vidék, Görgény-völgye, Felső-Maros mente, Nyárad mente) jellegzetes tárgyi anyagával bővült, majd tovább gyarapodott 1962-ben egy Erdőszentgyörgyről behozott kisebb múzeumi kollekcióval, 1980–1990 között pedig újabb 894 tárggyal. A megyei múzeumhoz tartozó néprajzi részleg élére 1979-ben alkalmaztak főállású néprajzos muzeológust. A néprajzi részleg első állandó tárlatát 1984-ben nyitották. A rendszerváltozás után, 1991–2005 között újabb 723 tárggyal gazdagodott ez a néprajzi gyűjtemény. A marosvásárhelyi Néprajzi és Népművészeti Múzeum napjainkban a Toldalagi Palotában, a főtér egyik legszebb 18. századi barokk épületében található, melyet 1960–1961-ben állítottak helyre. A múzeum leltárában napjainkban összesen 8538 tárgyat tartanak nyilván. Gyűjteményeiben a népi textíliák, ünnepi és hétköznapi viseletek, a hagyományos népi mesterségek termékei és eszközei, a háztartás és a gazdálkodás tárgyai mellett a vallási és a rituális életben fontos szerepet betöltő ortodox ikonok, illetve kortárs népművészeti alkotások is helyet kaptak. A rendszerváltozás után, 2009-ben időszakos kiállítást rendeztek dokumentumértékű családi fotókból *Foto-ethnographica* címmel, melynek keretében jelentős számú magyar és roma vonatkozású kép is szerepelt. Virginás-Tar Emese, szakképzett fiatal néprajzkutató 2016-ban került az intézményhez, ahol 2018-tól dolgozik főállású magyar etnográfusként, muzeológusként.⁸⁰

Állandó és tematikus tárlatai a térségben lakó románok, magyarok, szászok kulturális örökségének,

⁷⁷ SZŐCS János 2001; Uő 2010; GYARMATI Zsolt – SZATMÁRI László 2004, 10–11.

⁷⁸ BALÁZS Márton 1842, 5–7.

⁷⁹ MIKLÓSI-SIKES Csaba 2002, 126–127; DIMÉNY Attila 2018, 11–12.

⁸⁰ Virginás-Tar Emese és Vajda András közlése.

néphagyományainak a sokszínűségét reprezentálják. A *Maros megyei vásárok és falvak világa* című legújabb alapkiállításának rendezői Vajda András vezetésével arra tettek kísérletet, hogy tárgyak, fényképek és filmek segítségével bemutassák a mezőváros és a falu, valamint a különböző belső tájegységek lakói közötti találkozásokat, természetes kapcsolatokat és a különböző javak cseréjét a piac, vásár keretében. A kiállítás a Román Nemzeti Kulturális Alap által támogatott *A hagyományos vásár – a javak és kultúra cseréjének helyszíne* című országos projekt keretén belül valósult meg 2013-ban. Soós Zoltán múzeumigazgató szerint nemcsak a helybéli látogatók, hanem a külföldi turisták is egyre inkább érdeklődnek a helytörténeti kiállítások iránt.⁸¹

Boér Hunor és Gagyí József kutatásai tárták fel, hogy a Magyar Autonóm Tartomány területén már az 1950-es évek elejétől kezdődően létrejött a székelyföldi múzeumok hálózata, melynek szovjet modellekre épülő, osztályharcos propagandát kiszolgáló átszervezése 1951-től kezdődött. Azonban Sztálin halála után, 1953-tól fokozatosan megerősödött ebben a térségben is az egységes román nemzeti ideológiának az érvényesítése. Mivel az akkori propagandisták úgy vélték, hogy a népművészet árnyaltan tükrözi az etnikai jellegzetességeket, támogatták az etnográfiai kutatásokat, melyek tükrözhetik a régióban élő nemzetiségek jellegzetes életmódját, valamint a szomszédos Moldvához fűződő kapcsolatait. Tény, hogy már 1959-ben Székely Zoltán megfogalmazta a székelyföldi múzeumi gyűjtemények kibővítését és rendszerbe való szervezését.⁸²

Közvetlenül a második világháború befejeződése után, Molnár István Székelykeresztúron kezdeményezte városi múzeum alapítását, mely a helybéli unitárius gimnázium korábbi gazdag néprajzi, történeti és régészeti gyűjteményeiből, 1946-ban jött létre. Az intézmény 1950-ben beköltözött a hajdani Városi Kaszinó épületébe, amelyet 1953-ban és 1978-ban gyökeresen átépítettek, kibővítettek. 1961–1966 között népi ipari szerkezeteket, 1971-ben népi mesterségeket bemutató alapkiállítást szerveztek. Székelykeresztúr múzeumát 1985-ben Hargita Megyei Múzeum néven összevonták a megye többi városi múzeumával, majd 1990-től újra a városi tanács vállalta fenntartását. Molnár István 1946–1977 között, Fülöp Lajos pedig 1977-től vezette a gazdag néprajzi kollekciókkal rendelkező intézményt. Benkő Elek, aki szisztematikus ásatásokat végzett a mezőváros és a szomszédos falvak területén, 1983-ban Ughy

István képzőművész-restaurátor segítségével messze földön híres középkori kályhacsempe-kiállítást szervezett a nemrég feltárt leletekből, majd eredményeiket nyomtatásban is közzétette.⁸³ A múzeum telkére 1957-ben Molnár István telepített egy 1853-ban épült kecsesi házat, majd később egy 1785-ből származó korondi vízimalmot. 1971-től az intézmény udvarán egy csarnokban mezőgazdasági eszközöket bemutató tárlatot hoznak létre.⁸⁴ A szabadtéri részleg 1997-ben újabb Nyíki menti (pl. tarcsafalvi, rugonfalvi, csehétfalvi, szenterzsébeti) épületekkel és népi ipari szerkezetekkel gyarapodott.⁸⁵ Sándor-Zsigmond Ibolya 1990-ban került a múzeumhoz. Kezdeményezésére az intézmény alapításának 70. évfordulóján a főépület pincéjében egy agrártörténeti tárlatot nyitottak, melynek keretében a helyi földművelés, állattenyésztés, szőlőművelés és borászat hagyományait mutatják be, s a Küküllő mente legkiválóbb termékeiből borkóstolót is szerveznek az érdeklődőknek. Ugyanott egy korszerű látványtárat is kialakítottak, ahol a látogatók megtekinthetik a múzeum értékes kerámia gyűjteményét. Napjainkban a múzeum szakmai leltáraiban több mint 8000 néprajzi tárgyat tartanak nyilván.

A székelyudvarhelyi Református Kollégium múzeumi gyűjteményét 1949-ben államosították, s rajoni múzeumként élén egészen 1952 végéig Haáz F. Rezső állt. A hajdani Udvarhelyszék és Székelyudvarhely történetét, valamint a vidék népi kultúráját bemutató múzeum az 1985–1990-es időszakot leszámítva önállóan működik, fenntartója Székelyudvarhely városi tanácsa. Az intézmény több költözés után 2016-ban nyerte el impozáns székhelyét a Haberstumpf-villában. A gazdag népművészeti, város- és céhtörténeti gyűjteménnyel rendelkező intézményt 1953–1954-ben Erdélyi László, 1954-ben egy hónapig Horváth József, 1954–1973 között Ferenczi Géza Levente, 1974–1975 között Fülöp Lajos, 1976-tól Zepeczaner Jenő vezeti, 2010-től pedig szakképzett néprajzkutató muzeológus, Miklós Zoltán az igazgató. A múzeumot 1994-ben alapítójáról, Haáz Rezsőről nevezték el. Az intézmény az utóbbi évtizedekben számos korszerű, interaktív kiállítást szervezett, ugyanakkor jelentős kiadói tevékenységet is folytat. Kiemeljük, hogy gazdag gyűjteményeiből körülbelül 4500 múzeumi tárgy falusi világból származik.⁸⁶

A székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum néprajzi osztályát az utolsó két évtized alatt Székelyföld egyik legdinamikusabb, legkorszerűbb múzeumává fejlesztették. Fokozatosan megújultak az intézmény

⁸¹ BLOS-JÁNI Melinda 2020, 11–12.

⁸² BOÉR Hunor – GAGYI József 2005.

⁸³ BENKŐ Elek – UGHY István 1984.

⁸⁴ BOÉR Hunor – GAGYI József 2005, 514.

⁸⁵ POZSONY Ferenc 2004; SÁNDOR-ZSIGMOND Ibolya 2011 (<http://udvarhelyszek.eloerdely.ro/kiallitok/muzeumi/molnari-istvan-muzem>; letöltve: 2020.10.09.).

⁸⁶ ZEPECZANER Jenő 2005; POZSONY Ferenc 2004.

tárlatai: 2005-ben a székely kisgyermekek kalendáriumában elfoglalt helyéről, 2006-ban az udvarhelyszéki falusi kézműves foglalkozásokról, 2007-ben a lányok szocializációjáról, 2009-ben az Umling festő-asztalos família páratlan értékű erdélyi hagyatékáról, 2010-ben a Mária-tisztelet templomi emlékeiről, szintén abban az évben a vásári portékákról, 2015-ben a megesett lányok ambivalens életútjáról,⁸⁷ 2020-ban pedig a moldvai csángók nyelvéről szerveztek tematikus, időszakos, korszerű, interaktív jellegű kiállításokat, majd ugyanott 2021-ben a 350 éves székelyudvarhelyi Református Kollégium történetét, annak néprajzi gyűjteményét mutatták be igencsak korszerű formában, interaktív módszerekkel. Az intézmény posztmodern funkcióit Miklós Zoltán fogalmazta meg: „a jelenkor múzeumai már nem »szent tárgyak templomai«, hanem sokkal inkább egy integrált kulturális térként definiáljuk magunkat, de ennek beteljesedése érdekében még hosszú út áll a kis múzeumok előtt.”⁸⁸

Tarisznyás Márton néprajzkutató és helytörténész kezdeményezésére 1952-ben alakult meg a gyergyószentmiklósi múzeum, mely a jelentős örmény örökséggel rendelkező mezőváros múltját, valamint a Gyergyói-medencében található székely falvak népi kultúráját, népművészetét, hagyományos építészetét, erdőhöz és fához fűződő viszonyát dokumentálja. Az intézmény 1990-ben felvette alapítójának, Tarisznyás Mártonnak a nevét.⁸⁹ A múzeum napjainkban összesen 35 000 tárgyat őriz, abból kb. 4000 néprajzi jellegű: 900 textil, 300 kerámia, a többi pedig a gazdálkodás, kézművesség és lakáskultúra területéről származik.

Szőcs Levente néprajzos-muzeológus 2005-ben került a gyergyószentmiklósi múzeumba. Egy éven át rendszeresen dokumentálta a jelentős örmény hagyományokkal, épített és egyházi örökséggel rendelkező város környékén élő falusi székelyek hagyományos ünnepi és mindennapi viseletét, s ebből rendezte 2006-ban *Gyergyó ünneplőben* című időszakos tárlatát. Szintén 2006-ban az örmények egyházi, kulturális örökségét mutatták be a múzeumban. Majd 2011–2013 között a *Székely festékesek* című vándorkiállításukat számos erdélyi és magyarországi településre is elvitték. Szerteágazó terepmunkára épült az intézmény *Régi szerszámok, mesterségek* című tárlata, melyet 2016-ban nyitottak meg. A múzeum munkatársai arra is törekednek, hogy az erdélyi és a magyarországi múzeumokkal kiépített partnerségi kapcsolatok keretében különböző tematikus vándorkiállításokat is foganadjanak.⁹⁰

Kovács Dénes 1946-ban kezdeményezte a Csíki Székely Múzeum újraalapítását a városban korábban létesített gyűjteményekből, amit a hatalom helyi és központi képviselői csak 1950-ben hagytak jóvá. Az intézmény megörökölte a Csíki Székely Múzeum két világháború között összegyűjtött, majd évtizedeken át kallódó kollekcióit és a Római Katolikus Gimnázium gyűjteményeit. 1954-ben 17 helyiségben összesen már 954 muzeális tárgyat őriztek. Nagy Géza igazgatósága idején (1959–1963) az összegyűjtött tárgyakat szakszerű nyilvántartásba vették. Közvetlenül az 1968-as megyésítés után János Pál megszerezte a múzeum számára a Mikó-várat, amelyet 1969–1972 között előbb gyökeresen felújítottak, majd beköltöztették a múzeum értékes gyűjteményeit. Hargita Megye Néptanácsa 1985 októberében, központi utasításra, hatalmi szóval összevonta a csíkszeredai, gyergyószentmiklósi, a székelykeresztúri és a székelyudvarhelyi, valamint a gyergyószárhegyi gyűjteményeket. Csak az 1989-es romániai események után sikerült megszüntetni az erőszakkal központosított múzeumi rendszert a megyében, és önálló jogi személyként megalakítani a mai Csíki Székely Múzeumot.⁹¹

A csíkszeredai múzeum első néprajzi tárgyait még Domokos Pál Péter és Vámszer Géza gyűjtötte össze, majd a második világháború után Kovács Dénes és János Pál gyarapította tovább, akik meghatározó szerepet játszottak a Mikó-vár mellett található szabadtéri részleg kialakításában is. A néprajzi kollekciókat tovább gazdagította Farkas Irén, Kósa-Szánthó Vilma, Szőcs János és Kristó Tibor. A fából készült objektumok száma 1452, a kerámia kollekció 1710 díszes és használati edényből, valamint 810 kandalló csempéből áll. A fémtárgyak viszonylag kisebb számú csoportot (357 db) képviselnek. A múzeum népi textilgyűjteménye messze kiemelkedik gazdagságával és értékével, melynek aranytartalékát a 75 darabból álló régi csíki székely festékes alkotja. A csíki viseletek és lakást díszítő textíliák száma összesen 3500 darab. A Mikó-vár tözsomszédságában felépített szabadtéri gyűjtemény jelenleg 6 csíki és egy gyimesközéploki házból, valamint 16 székely kapuból, 2 gabonásból és egy fedeles kútból áll.⁹²

A néprajzi részleget 1980–2004 között Farkas Irén vezette, aki a Mikó-várban 2005-ben több mint 400 négyzetméteres kiállítási felületen rendezte meg a *Hagyományos Népi Mesterségek Csíksban* című tárlatot, mely a vidék falusi mesterségeit (kerámiakészítést, vasművességet, szövést, fonást, falmegmunkálást), eszközeit és termékeit mutatta be.

⁸⁷ MOLNÁR Beáta 2018, 181–183.

⁸⁸ BLOS-JÁNI Melinda 2020, 13.

⁸⁹ TARISZNYÁS Márton 1982, 22–23.

⁹⁰ BLOS-JÁNI Melinda 2020, 6.

⁹¹ GYARMATI Zsolt – SZATMÁRI László 2004, 12–13.

⁹² Uo., 49–69.

Salló Szilárd 2007–2014 között volt az intézmény néprajzos-muzeológusa. Kádár Kincsővel és Kökösy Rozáliával együtt, immár szűkebb alapterületen tervezte és valósította meg 2014 elején a *Csíki idők járása – népi életképek a mindennapokból* című néprajzi kiállítást. A tárlat keretében, elsősorban életképek segítségével, mutatják be, hogy a csíki falusi családok a 19–20. század fordulóján milyen specifikus életmóddal rendelkeztek a mindennapok során. Az első rekonstruált életképben egy havasi eszténaépületet, a juhászok havasi életmódját reprezentálták. A másodikban a famegmunkálást, az ács, asztalos és a kerekkes mesterek tradicionális eszközeit és jellegzetes termékeit mutatták be. A kocsiszínben a földműveléssel, állattartással kapcsolatos tárgyakat állították ki. Az utolsó életképben pedig a csíki lakásokat, otthonokat, az asszonyok jellegzetes élettereit és foglalkozásait, valamint a háziipar eszközeit mutatták be.⁹³ A múzeum vezetői korábban számos külső anyagra épülő, nagyobb léptékű időszakos kiállítás segítségével jelentős mértékben növelték sikereiket, de napjainkban már fontosabbnak tartják a saját kutatásaikra, állagaikra épülő, a város és a vidék kulturális örökségének reprezentációját.⁹⁴

Az 1968-as prágai események Nicolae Ceaușescu ideiglenesen ideológiai engedményekre késztették. Hogy elkerülje Moszkva beavatkozását, lazítania kellett korábbi, 1956-ot követő kemény nemzetiségi politikáján. Ezt a lehetőséget elsősorban a székelyföldi magyar értelmiségiek használták ki, így a térségben tovább fejlesztették az intézményeket, s ígéretes múzeumi élet bontakozott ki. Az 1968-as megyésítéskor közelítőleg a hajdani Háromszék területén létrehozták Kovászna Megyét, melyben a Sepsiszentgyörgyi Múzeum, később Kovászna Megyei Múzeum fedőnéven a Székely Nemzeti Múzeum hamarosan látványosan kezdett fejlődni. A Kós Károly által tervezett központi épülete 1979–1981 között új szárnnal bővült, melyben Gazda Klára, aki 1968-ban került az intézményhez, csakhamar szakszerű néprajzi kiállításokat rendezett. A Zalaegerszegen elpusztult, klasszikus értékű népművészeti gyűjteményeket kitaró terepkutatásaival újraépítette, s Háromszék 20. századi népi kultúráját (pl. gyűjtögető és termelő életmódját, hagyományos kézművességét, lakáskultúráját, textil- és viseletanyagát, ünnepi szokásait és hétköznapi életmódját) szakszerű kiállításokkal reprezentálta.⁹⁵ A néprajzi kollekció napjainkban több mint 12 000 tárgyból áll. Értékes kerámiagyűjteménye több mint 1300 bokályt és 800 használati

edényt tartalmaz. A textilgyűjteményhez tartozó tárgyak száma meghaladja az 1200-at, közülük 50 igen értékes úrihímzés, 30 festékes található. Bútorgyűjteményének jelentősebb része festett, melynek értékes részét képezi 110 láda, 59 szék, 16 tál, 16 asztal, 28 kendőszeg, 20 saroktálca, 11 pad, 17 sőtartó, 10 ágy és 6 bölcso. Erdély minden vidékét reprezentálja az itt őrzött gyermekjáték-gyűjtemény, mely már 1976-ban 2500 darabból állt.⁹⁶ Kós Károly már az első világháború előtt szorgalmazta egy szabadtéri néprajzi részlegnek, skanzennek a kialakítását is. Ennek fő lépései Csutak Vilmos idején történtek, az 1930-as évek elején. Előbb 1930-ban megvásároltak egy telket, majd a múzeum főépületének tőszomszédságába áttelepítettek 1934-ben egy 1767-ben épített alcsíki, pottyondi házat, 1937-ben be is rendezték 18. századi bútorokkal és csempés tüzelővel. A múzeum telkén faragott és festett székely kapukat, kopjafákat, különböző népi kézműves szerkezeteket is bemutatnak a látogatóknak.⁹⁷

Dr. Gazda Klára 1991-től Kolozsváron bekapcsolódott a magyar néprajzi oktatásba. 1994-től Szőcsné Gazda Enikő vezeti a néprajzi részleget, 2001-ig tucatnyi időszakos kiállításuk volt. Kakas Zoltán és Demeter Éva 2003-ban a gorzafalvi kerámiát mutatta be, majd Demeter Lajossal 2004-ben szakszerű kiállítást szerveztek a temető néprajzával kapcsolatban.⁹⁸ 2007-ben a székelyföldi gyermekvilágról készítettek újszerű alapkiállítást, Szőcsné Gazda Enikő 2008-ban a régió ünnepi szokásairól, 2010-ben az agyagtermékeiről, ugyanabban az évben a népművészet madármotívumairól, 2013-ban a világító eszközökről, 2013-ban pedig az erdélyi csipkékről. Majd 2016-ban ugyanő gyökeresen átrendezte, megújította a múzeum korábbi, székelyföldi viseletekkel, textíliákkal és hozománnyal kapcsolatos állandó tárlatát. 2019-ben Kolozsvárt, az Erdélyi Református Múzeumban is rendezett kiállítást a székelyföldi szokásvilágról, annak egyházi, protestáns vallásos vonatkozásairól, *Jönek, jönek, hogy vigyenek* címmel.

Kinda István 2007-től a Székely Nemzeti Múzeum muzeológusa, és már ugyanabban az évben a feliratos falvédőkről, 2011-ben a nagyborosnyói téglavető cigányokról, 2020-ban pedig az intézmény teljes állagának költöztetéséről szervezett korszerű, interaktív jellegű, időszakos tárlatot. Párhuzamosan, a Havadtői Néprajzi Múzeumban 2010-ben a település történetéről, 2014-ben az idős nemzedékek életmódjáról, 2016-ban a hétköznapiokról és ünnepekről, 2018-ban pedig archív fényképek segítségével

⁹³ MOLNÁR Beáta 2018, 177–179.

⁹⁴ BLOS-JÁNI Melinda 2020, 5.

⁹⁵ GAZDA Klára 1976.

⁹⁶ SZABÓ Zsolt 1976, 78–79.

⁹⁷ SZŐCSNÉ GAZDA Enikő 2004, 19–21; BOÉR Hunor 2007, 53.

⁹⁸ <https://www.sznmm.ro/sznmm.php?o=azutolsoharangszo> (letöltve: 2020. 10. 23.).

a falu múltjáról valósított meg újszerű kiállításokat. Ugyanő a szakszerűen felújított miklósvári Kálnoky-kastélyban alapított *Erdélyi Élet Múzeumában* 2017-ben társkurátorként vett részt az első alapkiállítás létrehozásában, mely a patinás épületben a gróf Kálnoky család életvilágát mutatja be, elsősorban korabeli enteriőrök segítségével. Az erdőszentgyörgyi Rhédey-kastélyban főkurátorként tervezte és valósította meg 2019-ben a *Mysteria Residentiae Rhédey* című állandó tárlatot, mely elsősorban a mai brit királyi család egyik őse, Rhédey Klaudia romantikus életútját mutatja be. Társkurátora volt a 2015-ben Székelyudvarhelyen, majd 2016-ban Marosvásárhelyen, 2017-ben pedig Budapesten megrendezett *Anna – asszonyors a 20. században* című, nagy sikerű és korszerű kiállításnak is. Ő tervezte meg muzeológiai szempontok szerint a 2021 szeptemberében Budapesten megnyílt *Egy a Természettel. Vadászati és Természeti Világkiállítás* önálló pavilonjában felépített *Kárpát-medencei kincsestár* című, az elszakított területek vadászati kultúráját bemutató tárlatot.

Az 1968-ban alapított Kovászna megye vezetői állandó várostörténeti kiállítást kezdeményeztek már a következő évben Kézdivásárhelyen is, melynek szakmai felügyeletével, gondozásával és gyarapításával 1970-ben Incze Lászlót, helyben oktató történelem szakos tanárt bízták meg. Az intézmény állandó kiállításait 1972-ben a régi Városháza épületében rendezték be. Legnépszerűbb állandó tárlatai az 1848–1849-es háromszéki eseményeket, Gábor Áron kivételes szerepét, a városban működő céhek műhelyeit és eszközanyagát, valamint termékeit mutatják be. A céhtörténeti múzeum leltárában több mint 8000 tárgyat tartanak nyilván. Nagyon sok érdeklődő látogatja a 330, erdélyi és moldvai magyar viseletekbe felöltöztetett babát bemutató kiállítást is.⁹⁹ Dimény Attila etnográfus-muzeológus 2001-től vezeti a kézdivásárhelyi múzeumot, de ő kezdeményezte azt is, hogy a városban a Bogdán fotográfuscsalád 1870–1880 között alapított, egészen a rendszerváltás végéig működő, napfény-megvilágítású műtermében állandó kiállítást rendezzenek. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának jelentős támogatásával 2000-ben megvásárolták a fényképész család házát, berendezését, felszerelését és pontosan beletárolt negatívjait, amit a Múzeumbarátok Egyesületének kezelésébe utaltak át.¹⁰⁰ 2004-ben a felsőháromszéki miseruhákról, 2008-ban a mezőváros polgári viseleteiről, 2011-ben polgári lakáskultúrájáról, 2013-ban Zabolán egy orbaiszéki falu polgárosult otthonairól, 2014-ben pedig Kézdivá-

sárhelyen a polgári étkezés háromszéki emlékeiről rendezett nagy érdeklődésnek örvendő időszakos tárlatot.¹⁰¹

Haszmann Pál évtizedeken át szerteágazó gyűjtő munkát végzett Csernátonban és környékén, s familiájának alsócsernátoni kúriájában gazdag néprajzi, helytörténeti kollekciót hozott létre. Ez a családi gyűjtemény alkotta az 1973-ban felavatott csernátoni néprajzi múzeum alapját, mely napjainkig a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum külső részlegeként működik. Az alapítás után a Damokos kúria telkére fokozatosan áttelepítették a Székely Nemzeti Múzeum által korábban megvásárolt háromszéki és erdővidéki épületeket.¹⁰² Az intézmény bemutatja a falu és a környék épített örökségét, lakáskultúráját, viselet- és textilanyagát, kandallócsempéit, mezőgazdasági eszközkészletét. Gazdag levéltári, könyvtári, numizmatikai, régészeti, képzőművészeti és technikatörténeti gyűjteményeit az alapító fiai tovább gyarapították, s ma látványos kiállításokat lehet benne megtekinteni a székely kúriákban élő famíliák világáról, a háromszéki temetők művészetéről, Csernáton művelődési életéről, Felsőháromszék népi építészetéről és lakáskultúrájáról, székely kandallócsempékről, festett bútorokról, öntött ércábrákáról, mezőgazdasági gépekről, valamint az audiovizuális eszközök székelyföldi elterjedéséről, stb.¹⁰³

A Székely Nemzeti Múzeum csernátoni részlegeként intézményesített múzeum vezetését 1977-ben, az alapító halála után ifjabb Haszmann Pál és Haszmann József vette át. Az intézmény adminisztratív és szakmai életét 2013-tól Dimény-Haszmann Orsolya néprajzos-muzeológus irányítja. Vezetésével 2018–2020 között a múzeum udvarán álló (albisi, béla-falvi, vargyasi) székely házakat és gazdasági épületeiket felújították, kiállításait korszerűsítették s négynyelvű pannókkal látták el.¹⁰⁴ Az intézmény szakmai leltárában több mint 34 000 néprajzi tárgy szerepel, azok közül a tárlatokban közel 2500 tárgy látható. A rendszerváltozás után a következő tárlatokat valósították meg: 1992-ben *A székelyföldi üveghuták*, 1995-ben *Háromszéki festett bútorok*, 1997-ben *Csernátoni postatörténet*, 1998-ban *Feliratos és faragott mennyezettartó háromszéki gerendák*, 1999-ben *A háromszéki méhészkedés múltja és jelene*, 2001-ben *Kályhacsempék Háromszékről*, 2005-ben *Színek, csíkok, szöttesek – viselettörténeti tárlat*, 2008-ban *Kovácsmesterség Háromszéken – kovácsoltvas tárgyak*, 2009-ben *A kendertől a vászonig*, 2011-ben *Csutkabuba – népi gyermekjátékok*, 2012-ben *Gyermekábrázolások a régi idők fotográfiáin*, 2013-ban *Rostáinkra lyuggatott ősi jelképek*,

⁹⁹ MIKLÓSI-SIKES Csaba 2002, 126–128.

¹⁰⁰ Uo., 128; DIMÉNY Attila 2018.

¹⁰¹ DIMÉNY Attila 2018.

¹⁰² DIMÉNY-HASZMANN Orsolya 2021.

¹⁰³ KÓNYA Ádám 1999; D. HASZMANN Orsolya 2013.

¹⁰⁴ <https://www.sznmm.ro/sznmm.php?o=skanzen> (letöltve: 2020.10.23.).

2013-ban „*Férjem uram itthon légy, itthon nem csíp meg a légy*” – feliratos falvédők, 2014-ben „*Tudatom, hogy én még jól vagyok...*” – írott és tárgyi emlékek az első világháborúból, 2015-ben *Fába faragott élet* – Haszmann József egyéni kiállítása, 2016-ban *Háromszéki írott tojások*, 2017-ben *Zabla, kengyel, fanyereg* – lószerszámok, 2018-ban *Önkéntes tűzoltók Háromszéken*, valamint *45 éves a Haszmann Pál Múzeum – intézménytörténeti tárlat*. A múzeum a rendszerváltás után is megőrizte nyitottságát, évente számtalan foglalkozást, kézműves táborot szerveznek, őszi pedig megrendezik a 20. század eleji mezőgazdasági gépek *BuRRogató* elnevezésű, nagyon népszerű, interaktív bemutatóját.¹⁰⁵ A múzeum vezetői napjainkban tudatosan törekednek arra, hogy szélesebb csoportokat (iskolásokat, fiatalokat, idősebbeket) szólítsanak meg különböző múzeumpedagógiai foglalkozások, nyílt múzeumi napok keretében.¹⁰⁶

A Kriza János Néprajzi Társaság 2000-ben kezdeményezte a Csángó Néprajzi Múzeum alapítását az orbaiszéki Zabolán. Az intézményt 2004-től a Pro Museum Egyesület és a Székely Nemzeti Múzeum közösen működteti, legfontosabb fenntartója a Bethlen Gábor Alapítvány. Állandó és tematikus kiállításai a moldvai csángó magyarok és az orbaiszéki székelyek hagyományos kultúráját, örökségét mutatják be. Pozsony Ferenc, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem néprajz szakos diákjaival és tanáraival együtt, több mint egy évtizedes terepmunkára alapozva, 2003-ban rendezte az intézmény első állandó tárlatát, ez: *A moldvai csángó magyarok hagyományos kultúrája*. Kinda István 2005–2007 között volt az intézmény első muzeológusa, aki 2012-ben tematikus időszakos tárlatot rendezett a gorzafalvi kerámiáról, majd 2017-ben a világhírű tibetológus, Csoma Sándor rekonstruált csomakőrösi szülőházában *Egy orbaiszéki katonarendi család lakáskultúrája a 18–19. század fordulóján* című állandó kiállítást valósította meg. Az intézmény alapításának 10. évfordulóján, 2013-ban Zabolán két kiállítást nyitottak: *Békebeli otthonok – egy pávai tanítócsalád lakáskultúrája*, *Egy zabolai ortodox juhászcsalád enteriőrei*. Szintén terepmunkából született 2016-ban az új állandó kiállítás, a *Csángó zesztre – hozomány*, valamint *A zabolai románok gyapjúszőnyegek* című időszakos tárlat. 2018-ban két időszakos kiállítást nyitottak: *A barcasági szászok kulturális öröksége* és *Egy zabolai székely gazdacsalád életmódja a 20. század első felében*. 2019-ben három tárlatot rendeztek: *Samanisztikus hagyományok a moldvai csángó falvakban*; *Székely és csángó festékes szőnyegek*; *Székely festett bútorok*.

2020-ban csak egyetlen új időszakos kiállítást valósítottak meg: *Székely festékesek a csíkjénőfalvi Pál Jánosné Erőss Borbála hagyatékából*. A kolozsvári néprajz szakos diákok a nyári múzeumi szakgyakorlatok keretében, az elmúlt két évtizedben közel 5000 tárgyat, 20 000 fotót és 15 000 régi családi és közösségi iratot digitalizáltak és leltároztak be a zabolai intézményben.¹⁰⁷

Székelyföldön a legtöbb tájházat falusi értelmiségiek alapították, előbb 1968, majd 1989 után. Alapvető céljuk az volt, hogy a falusi székely családok 1962-es kollektivizálást megelőző életvilágával, emlékezetével kapcsolatos tárgyakat, örökséget összegyűjtsék és bemutassák, megerősítsék a helyben élők és az elszármazottak történeti emlékezetét és lokális azonosságtudatát.¹⁰⁸ Csíkkarcfalván, Csíkszentdomokoson, Csíkszentmiklóson, Csomakőrösön, Énlakán, Gyergyócsomafalván, Gyergyóremetén, Havadtőn, Kápolnásfaluban, Kászonaltízben, Kibédén, Korondon, Kőrispatakon, Lövétén, Máréfalván, Nyárádszentsimonban, Parajdon, Siménfalván, Székelyszentléken, Szentegyházán, Tordátfalván, Zabolán, Zalánpatakon stb. alakultak olyan tájházak, melyek a helyi földműves közösségek épített örökségét, életmódját, lakáskultúráját, specifikus kézműves foglalkozásának tárgyi világát őrzik és tükrözik. Megjegyezzük, hogy a különböző egyházi, gazdasági, iskolai épületekben még további jelentős néprajzi és helytörténeti gyűjteményt őriznek és mutatnak be például Alsósófalván, Árkoson, Csíkmenaságon, Esztelneken, Gegesen, Jobbágytelkén, Köpecen, Magyarhermányban, Makkfalván, Nyárádszentbenedeken, Nyárádszentimrén, Nagybaconban, Sáromberkén, Siménfalván, Torboszlón, Vadasdon stb.¹⁰⁹ Érdekes jelenség, hogy a látogatók jelentős része igényli az alapítók, a leszármazottak által forgalmazott személyesebb bemutatást, az épület, a család történetét, egy-egy érdekesnek vélt tárgy szubjektív életrajzát, történetét.¹¹⁰

A felsorolt tájházak, gyűjtemények napjainkban nagyon eltérő jogállással rendelkeznek. Működésük, tárgyállományuk gyarapítása során láthatóan hiányzik a szakemberek felügyelete és hosszabb távú koncepciója. Voltaképp azokat a tárgyakat őrzik, amelyekről a helyiek a 20. század második felében tudatosan megváltak, s napjainkban már nem használnak. Legtöbbjük a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálását megelőző lakáskultúra megszépített változatát, a gazdálkodás és a szövés-fonás anyagát őrzi, amihez a fiatalok napjainkban eléggé összetett módon viszonyulnak. Egyáltalán nem tük-

¹⁰⁵ BLOS-JÁNI Melinda 2020, 9–10.

¹⁰⁶ Uo., 7–8.

¹⁰⁷ KINDA István 2014.

¹⁰⁸ POZSONY Ferenc 2013, 6–13.

¹⁰⁹ BERECSKI Ibolya 2013; VAJDA András 2013.

¹¹⁰ Lásd még ÉBLI Gábor 2020.

rözik azokat a problémákat, nehézségeket, amelyek megkeserítették és megnehezítették a helyiek életét az utóbbi száz évben. Az alapítók az általuk megalkotott néprajzi gyűjtemények segítségével elsősorban a helyi hagyományok átadását, a turizmus fellendítését, a lokális identitás reprezentációját és továbbadását remélték megvalósítani. Vajda András emelte ki szerepükkel kapcsolatban, hogy míg korábban a tájházak elsősorban a lokális kulturális örökség, emlékezet specifikus tárgyait őrizték a jövő nemzedék számára, addig az utóbbi évtizedekben egyre hangsúlyosabbá vált a rendszeres használatuk iránti igény. A tájházak fokozatosan felértékelődött terében sok helyen különböző közösségi eseményeket, kézműves és táncos képzéseket, kortárstalálkozókat, lokális ünnepeket szerveznek, továbbá testvértelepülések és a média jelesebb képviselőit, valamint az idelátogató turistákat fogadják, látják vendégül. Tehát a tájházak specifikus szerepet töltenek be a falusi turizmus szerkezetében, valamint a település kifelé forgalmazott képének megalkotásában.¹¹¹

Az erdélyi tájházak működésében új korszakot nyitott a Magyarországi Tájházak Szövetségének megalakulása 2002-ben, melynek szakmai háttérét a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum vállalta. Mindkét intézmény szoros kapcsolatot ápol az erdélyi, székelyföldi tájházak működtetőivel, tanfolyamokat, látogatásokat szervez elsősorban „jó gyakorlatokat” megvalósító házakhoz, módszertani és szakmai kiadványokkal látja el őket.¹¹² Kiemeljük, hogy a kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság saját honlapján tette elérhetővé az erdélyi néprajzi gyűjtemények, tájházak adattárát, mely elsősorban az érdeklődők hatékonyabb tájékozódását, a turizmus fellendítését, valamint a kapcsolattartást, közös programok és képzések szervezését segíti elő.¹¹³

Összefoglalás

A székelyföldi néprajzi gyűjtemények, múzeumok és tájházak árnyaltan és folyamatosan tükrözték a térségben élő és az ide érkező magyar értelmiségiek népi kultúráról, annak tárgyi vetületeiről, funkcióiról, jelentéseiről alkotott képét. Az elit réteg már a hosszú tizenkilencedik század végén azt tapasztalta, hogy a gyors polgárosodás, urbanizáció gyökeres kultúráváltást eredményezett a régióban is, melynek során elsősorban azok a tárgyak, objektumok tűnnek el, melyek a székelység etnikai sajátosságait, azonoságtudatát hordozzák, tükrözik. Éppen ezért szorgalmazta a székely népi kultúra eredeti, ősi vonat-

kozásait tükröző, valamint esztétikai minőségekkel rendelkező tárgyainak mielőbbi összegyűjtését.

Az itt létrehozott gyűjtemények folyamatosan, de 1920 után legtöbbször megkésve, kapcsolódtak az összmagyar néprajzi kutatások tematikájához, szemléletéhez. Azokat alapvetően gazdagította Hermann Antal oktatói tevékenysége, aki 1898-tól rendszeres néprajzi előadásokat tartott szinte a világháború végéig a kolozsvári tudományegyetemen. A néprajzi oktatás újraindítása 1940–1948 között egy újabb, rendszeres szakmai ismeretekkel rendelkező, etnográfus nemzedék kiképzését tette lehetővé. Ugyanakkor Gunda Béla abban az időszakban kezdeményező szerepet játszott a funkionalista kutatási módszerek elterjesztésében, valamint jelentős erdélyi eszközutak, monográfiák előkészítésében. Végül is csak az 1989-es rendszerváltás után Kolozsvárt újraindított egyetemi néprajzi képzés tette lehetővé azt, hogy az erdélyi és a székelyföldi múzeumok néprajzi állagait, kiállításait az ezredforduló után már fiatal, sokoldalúan képzett etnográfus szakemberek dolgozzák fel, valósítják meg.

Az első jelentősebb néprajzi kollekciók ebben a régióban is a 19. század második felében, a modern polgári nemzet és nemzeti kultúra kiépítésének sodrában alakultak, intézményesültek. Akkor elsősorban az esztétikai minőségekkel rendelkező tárgyakat gyűjtötték, segítségükkel pedig a magyar nemzeti közösség sajátos kulturális arculatát, ősi, keleti eredetű ornamentikáját, eredetét akarták dokumentálni és bemutatni. Ugyanakkor számos múzeumi intézmény alapításával a helyi kézművességet és a vidéket is szándékoztak felzárkóztatni. Az első világháború eseményei azonban megszakították ezeket az ígéretes kezdeményezéseket, majd az impériumváltás sokáig elnapolta kibontakozásukat, intézményesülésüket.

A két világháború közötti évtizedekben a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum, minden nehézség ellenére, folyamatosan működött, néprajzi kollekciói pedig tovább gyarapodtak. Azonban ezeket az állagokat súlyos veszteség érte a második világháború végén, amikor evakuáltak kiválogatott legértékesebb tárgyakat, s azok bombatámadás közben elpusztultak, elkallódtak. Kiemeljük, hogy ebben a zaklatott, két világháború közötti korszakban is a székelyföldi városok nagy múltú kollégiumaiban tovább folytatódott a néprajzi tárgyak gyűjtése és szerény keretek között történő kiállítása. Kezdeményezőik (pl. Haáz Rezső, Vámszer Géza) azt tervezték, hogy segítségükkel fel tudják újítani a vidék eltűnőben lévő díszített tárgy kultúráját.

¹¹¹ VAJDA András 2013, 249–271.

¹¹² BEREZCKI Ibolya 2013; Uő 2018; BEREZCKI Ibolya –

SZABLYÁR Péter 2012.

¹¹³ <http://www.kjnt.ro/muzeumtar/> (letöltve: 2021.10.04.).

Kiemeljük, hogy a kutatók és a muzeológusok kezdetben csak szórványosan foglalkoztak a mindennapok során használt tárgyakkal, azonban a két világháború közötti évtizedekben, majd a kicsi magyar világban egyre hangsúlyosabban kutatták a gyűjtögetés, halászat, vadászat, földművelés és állattenyésztés, kézművelés, lakás- és viseletkultúra eszközanyagát, valamint specifikus produktumait. Egyre inkább odafigyeltek arra is, hogy a mindennapokban használt tárgyaknak milyen specifikus rituális és szimbolikus funkciói is vannak.¹¹⁴

A második világháború végén az új román, kommunista hatalom nagyon szűk, ideológiailag szigorúan ellenőrzött szerepet és teret szánt a vidéki, székelyföldi múzeumoknak. A tartományi, megyei, városi vagy helyi fennhatóság alá került intézmények néprajzi részlegének működését alapvetően megnehezítette, hogy 1948 után megszakadt a néprajzos képzés Kolozsvárt, s egy-két kivételtől (pl. Molnár István, Gazda Klára) eltekintve, egészen 1989-ig a régió múzeumaiban nem működtek szakképzett néprajzkutatók, muzeológusok. Ez a tény alapvetően meghatározta a tárgyi gyűjtemények alakulását, és az azokból megvalósított kiállítások jellegét is. Ebben a helyzetben csak 1990 után következett be gyökeres változás.

A romániai rendszerváltozást követő évtizedben megszűnt az ideológiai nyomás, s így már szabadabban lehetett tárgyi kollekciókat megteremteni, olyan újabb tematikus tárlatokat szervezni (például népi vallásossággal kapcsolatban), melyeket a totalitárius hatalom helyi cenzorai évtizedeken át megakadályoztak. A legtöbb székelyföldi múzeumban, elsősorban magyarországi minták és támogatások segítségével, korszerűsíteni kezdték a néprajzi kiállításokat, melyek elsősorban a székelység sajátos életvilágát, élethelyezeteit, specifikus kulturális elemeit mutatták be. Kiemeljük, hogy a nemzeti turizmus keretében, 1990-től kezdődően elsősorban magyarországi látogatók népes csoportjai érkeztek a térség múzeumaiba, akik általában azt igényelték, hogy az itteni tárlatok egy náluk otthon már elveszett, régi, ősi, nemzeti sajátosságokat felmutató kultúrát mutassanak be.

Közben a szabad kommunikációs csatornáknak és a nemzetközi munkamigrációnak köszönhetően gyökeresen megváltozott a Székelyföldön élők viszonyulása is a korábbi, falusias jellegű népi kultúrához. Az amerikanizálódás és a globalizálódás hatására gyökeresen új fogyasztói szokások jelentek meg, melyek gyökeresen átrendezték Székelyföldön is a fiatalabb nemzedékek viszonyulását a korábbi korok falusi kultúrájához, elődeik tárgyállományához. A térség

fokozatos betagozódása az európai struktúrákba csakhamar azt eredményezte, hogy a székely múzeumokba betérő látogatók is teljesen más jellegű tárlatokat keresnek, elsősorban olyanokat, melyek korszerű életérzéseket, üzeneteket közvetítenek.¹¹⁵

A rendszerváltozás utáni harmadik évtizedben a székely szimbólumokkal, emlékhelyekkel kapcsolatos, nagyon mediatisált konfliktusok fokozatosan azt eredményezték, hogy a magyar turisták egyre kevesebben kezdték látogatni a térség múzeumi, néprajzi kiállításait, helyettük pedig érdeklődő óromániai vendégek térnek be egyre nagyobb számban a székelyföldi múzeumok néprajzi kiállításaira. Ez a tény elgondolkodásra késztette a korábban csak etnikus mezőnyben gondolkodó kiállításrendezőket. A román látogatók elsősorban arra kíváncsiak, hogyan éltek meg hétköznapijaikat és ünnepeiket a térségben élő székelyek, azok milyen sajátos életmódokkal, kulturális modellekkel rendelkeznek, s hogyan éltek meg a 20. század legjelentősebb eseményeit, fordulópontjait.

A hazai látogatók az utóbbi években egyre fokozottabban érdeklődnek a kiállított tárgyak, épületek, bemutatott egyének élettörténeteiről is. Éppen ezért több kiállítás specifikus élethelyzetekben, életképek (pl. *Csiki idők járása – népi életképek a mindennapokról*, stb.) segítségével mutatja be a különböző társadalmi csoportokhoz tartozó székely falusi csoportok, közösségek gyorsan átalakuló hagyományos életmódját. Érdekes jelenség, hogy a legsikeresebb tárlatok éppen azok, melyek korábban ki nem mondott, elhallgatott történeteket mesélnek el (pl. megesett hajadonról, brit királyok felmenőjévé lett arisztokrata lányról, stb.), korszerű interaktív, interdiszciplináris, multimédiás eszközök segítségével, s elgondolkodásra, választásra készítetik, továbbá sajátos élményekkel gazdagítják a látogatókat.¹¹⁶

A székelyföldi múzeumok intézményvezetői és a néprajzi állagok kezelői tudatában vannak annak, hogy posztmodern korunkban gyökeresen megváltozott az eltűnt paraszti életformák, tárgyi világok iránti érdeklődés, s reprezentációjának formája. A régióban élők, valamint a Székelyföldre látogatók továbbra is kíváncsiak a vidék sajátos, korábbi kultúrájára és életmódjára. Azonban egyre fokozottabban igénylik és kedvelik az emberközpontú, narratív és interaktív jellegű kiállításokat, melyek elgondolkodtatják őket, korszerű gondolatokat és érzéseket keltenek bennük. Megjegyzem, hogy nemcsak a Székelyföldön meglévő néprajzi gyűjtemények, kiállítások szerepének újragondolása és újradefiniálása szükséges, mert az sok feladatot, problémát jelent Magyarországon és

¹¹⁴ KÓS Károly, Dr. 1969.

¹¹⁵ MOLNÁR Beáta 2018, 183.

¹¹⁶ Uo.

a nagyvilágban működő néprajzos muzeológusoknak is.

Úgy vélem, hogy továbbra is nagyon fontos feladat marad a veszélyeztetett székelyföldi tárgyi kultúra begyűjtése, a múzeumokban őrzött tárgyak szakszerű restaurálása, dokumentálása, rendszerezése, digitalizálása, feldolgozása, publikálása és elérhetőségének biztosítása, valamint a hosszabb távú fennmaradásukat biztosító adekvát tároló épületek, helyiségek korszerű berendezése, látványtárak kialakítása. Az eddigi legsikeresebb tárlatok azt erősítik meg, hogy csak a különböző szakmai intézmények közötti hatékonyabb együttműködés, valamint a kiállításokat megtervező szakemberek (néprajzosok, történészek, levéltárosok, látványtervezők, forgatókönyvírók, dokumentum- és művészi filmesek, múzeumpedagógusok stb.) csapatmunkája eredményezhet kiváló, újszerű néprajzi kiállításokat.

A 2020-ban elterjedő világjárvány, az azt követő kijárási tilalmak, a turizmus összeroppanása gyökeresen új helyzetet jelentett a székelyföldi múzeumok életében is. Fokozatosan felértékelődött az intézmények online tevékenysége, a kiállításai iránt érdek-

lődökkel való folyamatos kapcsolattartás. Azokban a múzeumokban, ahol korábban jelentősebb tartalmakat tudtak digitalizálni, megfelelő infrastruktúra és szakemberek léteztek, ott csakhamar többnyelvű, interaktív honlapokat készítettek, virtuális tárlatlátogatást és megemlékezéseket szerveztek, kiállításokban ritkán látható tárgyakat, kiadványokat tettek elérhetővé, a múzeumpedagógusok pedig a Facebook, a digitális vendégkönyvek segítségével kölcsönös, rendszeres párbeszédet tudtak folytatni az érdeklődőkkel, lehetséges célcsoportokkal, például iskolásokkal, tanárokkal, idősokkal, fogyatékkal élőkkel, újságírókkal, vállalkozókkal, önkormányzatokkal, külföldi turistákkal, stb. Tehát a dinamikusabb múzeumok fokozatosan látogatóbarát, szolgáltató intézményekké válhatnak, áthidalhatják a földrajzi távolságokat, akadályokat. Úgy véljük, hogy ennek a rendkívüli helyzetnek hosszabb távú hatásai lesznek a térség múzeumaiban: a kiállítások kurátorai, látványtervezői a járvány befejeződése után is már eleve digitális koncepciók, kommunikációs csatornák, eszközök segítségével tervezik meg interaktívabb jellegű tárlataikat.

Pozsony Ferenc – Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár;
pozsonyferenc@yahoo.com

Irodalom

ÁCS Piroska

- 1999 A budapesti Iparművészeti Múzeum gyűjteményeinek kialakulása, önálló épületének születése (1872–1897), *Tanulmányok Budapest múltjából* 28., Budapest, 261–284.

APPADURAI, Arjun

- 1986 *The Social Life of Things. Commodities in Cultural Perspective*, University Press, Cambridge.

BALASSA Iván

- 1973 *Az eke és a szántás története Magyarországon*, Akadémiai Kiadó, Budapest.

BALÁZS Márton

- 1942 *Adatok Háromszék vármegye néprajzához*, Sepsiszentgyörgy.

BALÁZS György – OROSZI Sándor

- 1996 *A 100 éves Mezőgazdasági Múzeum* (szerk. Balázs György – Oroszi Sándor), *Magyar Mezőgazdasági Múzeum*, Budapest.

BANNER Zoltán

- 1972 *Csillagfaragók*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

BÁTKY Zsigmond

- 1906 *Útmutató néprajzi múzeumok megszervezésére (Múzeumi és Könyvtári Kézikönyvek)*, Budapest.

BÁTKY Zsigmond – GYÖRFFY István – VÍSKI Károly

- 1933–1937 *A magyarság néprajza I–IV.*, Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest.

BENDA Gyula

- 2005 *A keszthelyi uradalom 1850 előtti hagyatéki és vagyoni összeírásai I–III.*, Néprajzi Múzeum, Budapest.

- 2008 *Zsellérből polgár. Társadalmi változás egy dunántúli kisvárosban. Keszthely társadalmá 1740–1849*, L'Harmattan Kiadó, Budapest.

BENKŐ Elek – UGHY István

- 1984 *Székelykeresztúri kálvácsempék 15–17. század* (Írta Benkő Elek, rajzolta Ughy István), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

BERECZKI Ibolya

- 1997 Tárgygyűttesek a Damjanich János Múzeum néprajzi gyűjteményében, *Tibiscum. Jász–Nagykun–Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* X., Szolnok, 97–109.

- 2013 *Erdélyi tájházak és néprajzi gyűjtemények* (szerk. Bereczki Ibolya), Magyarországi Tájházak Szövetsége – Kriza János Néprajzi Társaság, Noszvaj.

- 2018 *Tájházaink megújítása – a kiállítási forgatókönyv* (Tájházi Tudás Tár 1.), Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre.

- BERECZKI Ibolya – POZSONY Ferenc
 2016 *Üzenet a frontról. Ferenc tűzér levelei 1914–1918* (szerk. Bereczki Ibolya – Pozsony Ferenc), Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre.
- BERECZKI Ibolya – SZABLYÁR Péter
 2012 *Tájház-vezetési ismeretek* (szerk. Bereczki Ibolya – Szabalyár Péter), Magyarországi Tájházak Szövetsége, Noszvaj.
- BERTA Péter
 2014 *Fogyasztás, hírnév, politika. Az erdélyi gábor román presztízsgazdasága*, MTA BTK NI, Budapest.
- BLOS-JÁNI Melinda
 2020 Mi a kiállítás? Körkérdés erdélyi múzeumok kiállításpoétikájáról, *Korunk*, 2020/11, 3–14.
- BODROGI Tibor
 1978 *Vársány. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu társadalomnéprajzához* (szerk. Bodrogi Tibor), Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BOÉR Hunor
 2002 László Ferenc, in: *Magyar múzeumi arcképcsarnok* (főszerk. Bodó Sándor – Viga Gyula), Pulszky Társaság – Tarsoly Kiadó, Budapest, 546–548.
 2007 *A Székely Nemzeti Múzeum a magyar tudomány és közművelődés történetében 1875–2000* (doktori disszertáció), Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest (<http://doktori.btk.elte.hu/hist/boer/diss.pdf> letöltve: 2020.09.01.).
- BOÉR Hunor – GAGYI József
 2005 Ideológusok és szakemberek (A Magyar Autonóm Tartomány múzeumai), in: *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években* (fősz. Bárdi Nándor), Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 508 – 571.
- BÓNIS Johanna
 2003 *A Székelyföldi Iparmúzeum*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
- CSERI Miklós
 2009 *Néprajz és muzeológia. Tanulmányok a népi építészetről és a múzeumi etnográfia köréből* (*Studia Folkloristica et Ethnographica* 51.), Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen.
- CSERI Miklós – FÜZES Endre
 1997 *Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre* (szerk. Cseri Miklós – Füzes Endre), Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre.
- CSILLÉRY Klára
 1972 *A magyar nép bútorai*, Corvina Könyvkiadó, Budapest.
 1982 *A magyar népi lakáskultúra kialakulásának kezdetei*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- DIMÉNY Attila
 2018 *Az Incze László Céhtörténeti Múzeum és gyűjteményei* (szerk. Dimény Attila), Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy.
- ÉBLI Gábor
 2020 Magángyűjtők a kurátor szerepében? Egyéni felfogású kiállítások privát kollekciókból, *Korunk*, 2020/11, 76–82.
- FEJŐS Zoltán
 2003 *Tárgyfordítások. Néprajzi múzeumi tanulmányok*, Gondolat Kiadó, Budapest.
 2017 *Új helyek, új metaforák. Közelítések a jelenkor múzeumi etnográfiájához* (*Studia Folkloristica et Ethnographica* 67.), Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- FEJŐS Zoltán – LACKNER Mónika – WILHELM Gábor
 2001 *Időképek / Image of Time. Katalógus/Catalogue* (szerk. Fejős Zoltán – Lackner Mónika – Wilhelm Gábor), Néprajzi Múzeum, Budapest.
- FEJŐS Zoltán – SZIJÁRTÓ Zsolt
 2001 *Néprajzi jelenkutatás és a múzeumi gyűjtemények változása* (szerk. Fejős Zoltán – Szijártó Zsolt), Néprajzi Múzeum, Budapest.
- FÉL Edit – HOFER Tamás
 1969 A kalotaszegi kelengye I. Kísérlet a tárgyi világ rendjének feltárására, *Néprajzi Értesítő*, LI, 15–36.
 1997 *Arányok és mértékek a paraszti gazdálkodásban*, Balassi Kiadó, Budapest.
 2016 *Az átányi parasztember szerszámai*, Nemzetstratégiai Kutatóintézet – Néprajzi Múzeum, Budapest.
- FOSTER, Hannah Daisy et al.
 2018 *Többszámú múzeum. Néprajzi múzeumi dilemmák a 21. század elején* (szerk. Foster, Hannah Daisy – Földessy Edina – Hajdu Ágnes – Szarvas Zsuzsa – Szeljak György), Néprajzi Múzeum, Budapest.
- FRAZON Zsófia
 2018 „Nyitott múzeum...” Együttműködés, részvétel, társadalmi múzeum (szerk. Frazon Zsófia), Néprajzi Múzeum, Budapest.
- GAAL György
 2013 Iparmúzeum Kolozsvárt, *Szabadság*, 126. sz., Kolozsvár, 11.
- GAZDA Klára
 1976 A sepsiszentgyörgyi Székely Múzeum néprajzi osztálya, in: Dr. Kós Károly (szerk.): *Népismereti dolgozatok 1976* (szerk. Dr. Kós Károly), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 47–55.
 2008 *Közösségi tárgykultúra – művészeti hagyomány* (*Néprajzi Jegyzetek* 4.), Kriza János Néprajzi Társaság – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.
- GRÁFIK Imre
 1992 *Jel és hagyomány* (*Folklor és etnográfia* 59.), Debrecen.
 1995 *Jelünk a világban: kultúránk* (*Dissertationes Savariensis* 6.), Szombathely.

- GRÁFIK Imre – VOIGT Vilmos
1981 *Kultúra és szemiotika. Tanulmánygyűjtemény* (szerk. Gráfik Imre – Voigt Vilmos), Akadémiai Kiadó, Budapest.
- GRANASZTÓI Péter
2010 *Az eltűnt mindennapok nyomában: mezővárosi társadalom a tárgyi világ tükrében (Kiskunhalas 1760–1850) (Tabula Könyvek 10.)*, Néprajzi Múzeum, Budapest.
- GUNDA Béla
1945 A funkcionalizmus kérdése a néprajzban, *Erdélyi Múzeum*, L/3–4, 181–194.
- GYARMATI Zsolt – SZATMÁRI László
2004 *A Csíki Székely Múzeum gyűjteményei* (szerk. Gyarmati Zsolt – Szatmári László), Csíkszereda.
- HAÁZ Ferenc Rezső
1935 A kollégium néprajzi gyűjteménye, *Ifjú Erdély*, XIII/8, 145–146.
- D. HASZMANN Orsolya
2013 *A csernátoni Haszmann Pál Múzeum*, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy.
- HERNÁDI Miklós
1982 *Tárgyak a társadalomban. Bevezetés a tárgyak rendszerébe*, Kosmosz Könyvek, Budapest.
- HOFER Tamás
1983 A „tárgyak elméletéhez”. Felszerelések és tárgye gyűjtemények néprajzi elemzése, in: *Népi Kultúra – Népi Társadalom XIII.*, Budapest, 39–64.
1989 Paraszti hagyományokból nemzeti szimbólumok – adalékok a magyar nemzeti műveltség történetéhez az utolsó száz évben, *Janus*, VI/1, 59–74.
1991 *Népi kultúra és nemzettudat* (szerk. Hofer Tamás), Magyarágkutató Intézet, Budapest.
1996 *Magyarok Kelet és Nyugat közt. A nemzettudat változó jelképei*, Balassa Kiadó, Budapest.
- HOPPÁL Mihály – SZECSKÓ Tamás
1984 *Eletmód: modellek és minták* (szerk. Hoppál Mihály – Szecskó Tamás), Tömegkommunikációs Központ, Budapest.
- HUSZKA József
1883 *Magyar díszítési motívumok a Székelyföldön* (klly. A Székely Nemzeti Múzeum Értesítőjéből), Sepsiszentgyörgy.
1885 *A magyar díszítő stíl*, Budapest.
1895 *Székely ház*, Budapest.
1930 *A magyar turáni ornamentika története*, Budapest.
- JANKÓ János
1989 *A millenniumi falu* (sajtó alá rendezte és bevezetővel ellátta Szemkeő Endre), Néprajzi Múzeum, Budapest.
- KAVECSÁNSZKI Máté – KEMÉNYFI Róbert
2020 *A Nagy Háború néprajza (Studia Folkloristica et Ethnographica 81.)*; szerk. Kavecsánszki Máté – Keményfi Róbert), Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen.
- KEMECSI Lajos
2020 Megőrzött építészet. Szabadtéri néprajzi múzeumi tanulmányok (*Studia Folkloristica et Ethnographica 78.*), Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék. Debrecen
- KINDA István
2014 *A Csángó Néprajzi Múzeum és gyűjteményei*, Csángó Néprajzi Múzeum – Kriza János Néprajzi Társaság, Zabola–Kolozsvár.
2011 *A Székely Nemzeti Múzeum* (szerk. Kinda István), Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy.
- KLOSKA Tamás
2020 *A Nagy Háború emlékei. Mit, hogyan és hol kutassunk?* (szerk. Kloska Tamás), Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre.
- KÓNYA Ádám
1999 *A csernátoni tájmúzeum meggyedszázada. „Haszmann Pál boldog élete”* (Székely Nemzeti Múzeum Füzetek II/4.; szerk. Kónya Ádám), Sepsiszentgyörgy.
- KÓSA László
1980 Egy tanyai gazdaság 1974-ben. (Eszköztár és életmód), in: Pölöskei Ferenc – Szabad György: *A magyar tanyarendszer múltja*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 399–424.
1989 *A magyar néprajz tudománytörténete*, Gondolat, Budapest.
- KÓS Károly, Dr.
1947 Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának faekéi, *Erdélyi Múzeum*, LII/1–4, 81–94.
1958 „Plugul satului” in colecțiile Muzeului Etnografic al Transilvaniei (A falu ekéje Erdély Néprajzi Múzeumának gyűjteményeiben), *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei I.*, Kolozsvár, 295–302.
1969 Eredmények és feladatok a székelység néprajzkutatásában, *Művelődés*, XXII/6, 48–51.
1972 *A vargyasi festett bútor*, Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár.
1977a Régi hozománylevelek Kézdiváradáról, *Művelődés*, XXX/1, 23–26.
1977b Egy csíkszentgyörgyi családi levelesláda XVII. századi irataiból, *Művelődés*, XXX/10, 57–65.
1978 Régi falusi levelesládákból, *Művelődés*, XXXI/2, 22–23.
2011 *Néprajz és muzeológia*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.
- MALONYAY Dezső
1907–1922 *A magyar nép művészete I–V.* (szerk. Malonyay Dezső), Franklin-Társulat, Budapest.
- MIKLÓSI-SIKES Csaba
2002 *Múzeumok, gyűjtemények a Székelyföldön (Múzeumi Füzetek 21.)*, Haáz Rezső Alapítvány, Székelyudvarhely–Sümege.

MOLNÁR Beáta

- 2018 Variációk múzeumi autentikusságra három székelyföldi kiállítás kapcsán, *Erdélyi Múzeum*, LXXX/2, 174–184.
 2020 Múzeumi provokációk több szövegben, *Erdélyi Múzeum*, LXXXII/2, 203–204.

MOLNÁR Beáta – FRAZON Zsófia

- 2020 Mindennapi tigriseink – egy közösségteremtő múzeumi kísérletről, *Korunk*, 2020/11, 48–57.

MURÁDIN Jenő

- 2015 A kolozsvári Iparmúzeum és gyűjteményei, *Művelődés*, LXVIII/7, 20–23.

NAGYNÉ BATÁRI Zsuzsanna

- 2014 *Ajándék a frontról* (Kiállítási katalógus 7.), Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre.

PATAKI Judit

- 2006 *Az idő sodrában. Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményeinek története*, Iparművészeti Múzeum, Budapest.

PÉNTÉK János

- 1979 *A kalotaszegi népi hímzés és szókincse*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

PÓCS Éva

- 2002 Ünnepek, rítus és időszemlélet a parasztság hagyományos kultúrájában, in: *Közelítések az időhöz* (Tabula Könyvek 3.; szerk: Árvai Judit – Gyarmati János), Néprajzi Múzeum, Budapest, 134–151.
 2008 *Tárgy, jel, jelentés* (Studia Ethnologica Hungarica IX.; szerk. Pócs Éva), L'Harmattan – PTE Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest.

POZSONY Ferenc

- 2004 Néprajzi gyűjtemények az erdélyi múzeumokban, *Magyar Múzeumok*, X/1, 25–27.
 2007 Az arctalan közösségtől az egyéniesített társadalom- és kultúrakutatásig, *Korunk*, 2007/7, 103–107.
 2009 Székely kapuk szimbolikus mezőnyben, in: Vargyas Gábor (szerk.): *Átjárók. A magyar néprajztól az európai etnológiáig és a kulturális antropológiáig*, L'Harmattan – PTE Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest, 267–302.
 2011 Út menti keresztek Erdélyben, in: *Párbeszéd a hagyománnyal. A néprajzi kutatás múltja és jelene* (szerk. Vargyas Gábor), L'Harmattan – PTE Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest, 121–150.
 2013 Erdélyi tájházak a változó kultúrpolitikák sodrában, in: BERECSKI Ibolya 2013, 6–13.
 2018 Székely kopjafák új kontextusokban, *Lustra*, 2018/1, 56–62.

SÁNDOR-ZSIGMOND Ibolya

- 2011 „Rátok bízom...” Képek dr. Molnár István múzeumalapító néprajzi hagyatékából és a Molnár István Múzeum fotótárából (szerk. Sándor-Zsigmond Ibolya), Molnár István Múzeum, Székelykeresztúr.

SÁRI Zsolt

- 2011 *A vasút fénykora. Kiállítási katalógus*, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre.
 2014 *A bárányok nem hallgatnak* (A juhtartás és a pásztorelet európai öröksége). *Kiállítási katalógus*, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre.
 2015 Anna és a többiek, *Magyar Múzeumok*, 2015/2 (<http://archiv.magyar-muzeumok.hu/kiallitas/2658 Anna-es-a-tobbiek>; letöltve: 2020.09.02.).

SÁRKÁNY Mihály

- 2006 *Zárójelentés a Varsány. Egy északmagyarországi falu megismételt társadalomnéprajzi vizsgálata* (T 034 799-es) OTKA-programról, 2001–2004, Budapest (http://real.mtak.hu/6111/34799_ZJ1.pdf; letöltve: 2021.10.03.).

SELMECZI KOVÁCS Attila

- 2000 Átány-gyűjtemény, in: *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei* (szerk. Fejős Zoltán), Néprajzi Múzeum, Budapest, 451–445.
 2001 *Nemzeti jelképek a magyar népművészetben* (Magyar Népművészet XXVI.), Néprajzi Múzeum, Budapest.

SEMYER Vilibáld

- 1902 Az Erdélyi Kárpát-Egyesület kolozsvári táj- és néprajzi múzeuma, *Néprajzi Értesítő*, III, 141–149.

SZABÓ István

- 2002 Családi gazdaságok és háztartások a polgári korszakban, *Játszókasság*, 48/2, 64–70.

SZABÓ László

- 1989 A túrkevei Dani-Szabó család birtokának alakulása 1745–1918 között, in: *Uő: Néprajzi tanulmányok* (Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei 46.), Szolnok, 187–207.

SZABÓ Zsolt

- 1976 Irányított néprajzi gyűjtő-versenyek általános iskolás tanulókkal, in: *Népismereti Dolgozatok 1976* (szerk. Dr. Kós Károly), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 73–84.

SZÉKELY Miklós

- 2017 *Nemzet, ipar, művészet – a kolozsvári I. Ferenc József Iparmúzeum (1887–1918)*, MTA BTK TTI, Budapest.

SZŐCS János

- 2001 Domokos Pál Péter Csíkszeredában. A Csíki Székely Múzeum és A moldvai magyarság (1926–1931), *Székelyföld*, VI/6, 56–72.
 2010 A Csíki Székely Múzeum születése, létrehozása, *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve* 6., Csíki Székely Múzeum – Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 331–338.

SZŐCSNÉ GÁZDA Enikő

- 2015 *A háromszéki hozomány a 19. században*, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre.

SZUHAY Péter

- 2006 *A Néprajzi Múzeum roma gyűjteménye* (http://www.naputonline.hu/naput-kiadvanyok-arhiv/naput_2006/2006_09/049.htm; letöltve: 2022.01.04.).

TARISZNYÁS Márton

1982 *Gyergyó történeti néprajza*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

VAJDA András

2013 A Maros megyei tájházak, falumúzeumok és néprajzi gyűjtemények jelenkori használata, in: *Kulturális gyakorlat és reprezentáció (Krizsa János Néprajzi Társaság Évkönyve 21.; szerk. Ilyés Sándor – Jakab Albert Zsolt)*, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 249–282.

VÁSÁRHELYI Tamás

2009 *A nyitott múzeum*, Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.

ZENTAI Tünde

2002 *Az ágy és az alvás története*, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs.

ZEPECZANER Jenő

2005 *Haáz Rezső Múzeum* (szerk. Zepeczaner Jenő), Székelyudvarhely.

Reprezentarea culturii populare în expozițiile etnografice din muzeele secuiești

(Rezumat)

Studiul schițează în prealabil edificarea și transformarea cercetării, respectiv reprezentării muzografice a culturii materiale populare maghiare. În continuare se prezintă mai în amănunte formarea colecțiilor muzeale secuiești provenite din universuri rurale și expozițiile, atât cele de bază, cât și cele tematice organizate din acestea după 1989. În sfârșit, se încearcă o analiză a contextului mai larg al expozițiilor etnografice discutate. În concluzie, studiul pare să verifice presupunerea că tematica și modul de gândire al cercetărilor etnografice a determinat fundamental în fiecare perioadă conținutul și caracterul expozițiilor organizate, și în aceste muzee.

The Representation of Folk Culture in the Ethnographical Exhibitions of Székelyföld Museums

(Abstract)

This study opens with a brief outline of the evolution and transformations of the research into Hungarian folk material culture, as well as its museological representation, before presenting in detail the genesis of pertinent Székelyföld museum collections and the expositions (both permanent and thematic) from after the regime change of 1989 drawing on this material, analyzing, moreover, the broader context of the aforementioned expositions. Based on these, the following conclusion is drawn: the hypothesis according to which the preferred subjects of ethnographical research and the mindset which forms the basis of approaching these determined at a fundamental level the character of exhibitions, as well as what these exhibitions were made up of, irrespective of period, seems to hold true with regard to the museums discussed.

1. ábra *Az étel tisztessége* (Incze László Céhtörténeti Múzeum, Kézdivásárhely, 2014)

2. ábra *Az étel tisztessége* (Incze László Céhtörténeti Múzeum, Kézdivásárhely, 2014)

3. ábra *Jó ruhában járni kelni* (Incze László Céhtörténeti Múzeum, Kézdivásárhely, 2008)

4. ábra *Békebeli otthonok* (Incze László Céhtörténeti Múzeum, Kézdivásárhely, 2011)

5. ábra Csíki idők járása – népi életképek a mindennapokból (Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 2014)

6. ábra Csíki idők járása – népi életképek a mindennapokból (Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 2014)

7. ábra Csíki idők járása – népi életképek a mindennapokból (Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 2014)

8. ábra Csíki idők járása – népi életképek a mindennapokból (Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 2014)

9. ábra *Még felöltözködöm innepi gunyámba* (Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 2016)

10. ábra *Még felöltözködöm innepi gunyámba* (Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 2016)

11. ábra *Mysteria Residentiae Rhédey* (Rhédey-kastély, Erdősztgyörgy, 2019)

12. ábra *Mysteria Residentiae Rhédey* (Rhédey-kastély, Erdősztgyörgy, 2019)

13. ábra Erdélyi Élet Múzeuma (Kálnoky-kastély, Miklósvár, 2017)

14. ábra Anna – székely asszonysors a 20. században (Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, 2015)

15. ábra Anna – székely asszonysors a 20. században (Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, 2015)

16. ábra Töviseken át... – Fejezetek a székelyudvarhelyi Református Kollégium 350 éves történetéből (Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, 2021)

17. ábra Békebeli otthonok (Zabola, Csángó Néprajzi Múzeum)

18. ábra Máréfalvi tájház

19. ábra Pusztinai látogatók a zabolai Csángó Néprajzi Múzeumban

20. ábra Szobabelső a máréfalvi tájházban

21. ábra Csíkszentdomokosi tájház épülete 1774-ből

22. ábra Énlakai tájház udvara

23. ábra Lövetei tájház

24. ábra Őszi életkép a havadtői tájházban

25. ábra Kászonaltízi tájház ünnepi szobája

26. ábra Kézműves foglalkozás a köröspataki Szalmakalap Múzeumban

27. ábra Múzeumi szakgyakorlat a zabolai Csángó Néprajzi Múzeumban

28. ábra Tánctanítás a zabolai Csángó Néprajzi Múzeumban

29. ábra Szövés tanítása a Csángó Néprajzi Múzeumban (2021)

30. ábra Egy katonarendi család lakáskultúrája a 18–19. század fordulóján (csomakőrösi tájház, 2017)

31. ábra *BuRRogató* (Csernátoni Haszmann Pál Múzeum, 2018)

32. ábra Látogatás néprajz szakos diákokkal a Csernátoni Haszmann Pál Múzeumban

33. ábra A Damokos-kúria (a Csernátoni Haszmann Pál Múzeum főépülete)

34. ábra Tégldvetők (kiállításnyitó, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 2011)

35. ábra Béla falvi ház nagyszobája

36. ábra Székely házak a Csernátoni Haszmann Pál Múzeum kertjében

37. ábra Csomakőrösi tájház berendezése

38. ábra Csíki ház (a Székely Nemzeti Múzeum 1767-es pottyondi sarokeresztes háza)